

Українці, які будували Незалежність України

Департамент культури і туризму
Полтавської обласної військової адміністрації
Обласна бібліотека для юнацтва ім. Олесея Гончара

Українці, які будували Незалежність України

Бібліографічний покажчик

Полтава – 2026

УДК 016:94(477)

Укр 45

Укладач: *Надія Карпінська*

Українці, які будували Незалежність України : бібліограф. показник / Полтавська обласна бібліотека для юнацтва ім. Олесь Гончара ; уклад. Н. Карпінська. – Полтава : ПОБЮ імені Олесь Гончара, 2026. – 42 с.

Воїни, які захищають життя в наші дні, Небесна сотня, політв'язні та дисиденти радянських часів, діячі УНР, герої Крут... Чимало відомих та славетних імен. Але усім відомі борці за Незалежність, які стояли на плечах велетнів минулих поколінь, невтомно закладали підвалини української державності. Саме про таких видатних українських діячів розповідається в бібліографічному показнику.

Бібліографічний посібник допоможе користувачам, зацікавленим у вивченні й осмисленні подій і постатей, які боролися і наближали незалежність України.

ЗМІСТ

Від укладача	4
1. Фундатори ідеї (XIX - початок XX століття)	6
Тарас Шевченко: державницька концепція	6
Микола Міхновський: ідеолог українського націоналізму	9
Михайло Грушевський: ідеї державності	15
Андрей Шептицький: від духовності до державності	19
2. Борці за державність (1917-1921 рр.)	23
Симон Петлюра – державник України	23
Степан Бандера: революціонер і символ боротьби	27
3. «Голоси сумління» – дисиденти	30
В'ячеслав Чорновіл: людина, яка наблизила незалежність	31
Василь Стус: борець за права українського народу	33
Левко Лук'яненко: : із когорти праведників	35
4. Сучасність: від Революції Гідності до війни з Росією	40

Від укладача

*"Ми є. Були. І будемо ми!
Й Вітчизна наша з нами".
І. Багряний*

Упродовж століть українці наполегливо здобували незалежність. Попри брехливі переконання про штучно створену більшовицьким режимом державу, дорікання про непотрібність мови чи звинувачення в злочинних поглядах Україна постала як суверенна та унітарна країна на мапі світу.

В 2026 році нашій Незалежній Україні – 35 років. Але дорога до здобуття незалежності була довгою і тернистою. Ми повинні розуміти, що Незалежність України – заслуга усього народу, багатьох його поколінь.

Вперше в ХХ столітті незалежність України була проголошена 22 січня 1918 року текстом IV Універсалу. Ця держава проіснувала 3 роки. Але вже тоді Україна мала всі ознаки держави: герб, територію, військо, грошову систему, проводила дипломатичні відносини з іншими державами.

У 1939 році українці на Закарпатті першими у міжвоєнній Європі зі зброєю в руках стали на захист своєї свободи проти військ авторитарної Угорщини, і 15 березня проголосили незалежність Карпатської України.

30 червня 1941 року у Львові Організація українських націоналістів проголосила Акт відновлення Української держави. У відповідь на цю політичну подію нацисти розпочали масові арешти українських патріотів. Протягом наступних понад 10-ти років десятки тисяч воїнів Української повстанської армії виборювали незалежність у визвольній боротьбі.

Мрія мати власну державу визрівала роками у творчості діячів культури-шістдесятників, у політичних акціях протесту правозахисників та дисидентів, у прагненні мільйонів українців.

Спроба у Москві 19 серпня 1991 року «оновити» Радянський Союз у сталінських традиціях стала поштовхом до розгортання національно-демократичного руху за незалежність.

24 серпня 1991 року на позачерговому засіданні Верховна Рада УРСР ухвалила Акт проголошення незалежності України, зазначивши у ньому, що продовжується тисячолітня традиція державотворення в Україні, яка має право на самовизначення.

А 1 грудня 1991 року на Всеукраїнському референдумі українці підтвердили своє прагнення жити в незалежній державі, зробивши її незворотнім фактом історії.

Українцям довелося боротися за збереження своєї незалежності у боротьбі проти злочинного режиму Віктора Януковича і в протистоянні з Росією, що порушила цілісність нашої держави анексією Криму та розв'язанням війни на Сході України.

То ж сьогодні питання незалежності нашої України дуже актуальне. У 35-ту річницю утворення держави Україна ми просто зобов'язані згадати про тих, хто в різний час ціною власного життя виступав і боровся за краще життя для всього українського народу.

Наша держава здобула незалежність нелегким шляхом, а факти про її історичних діячів часто спотворювалися, знищувалися чи замовчувалися радянською владою.

Бібліографічний покажчик презентує інформацію про визначних постатей, які зробили вагомий внесок у здобуття незалежності України, розкриває їх роль у національно-визвольних процесах та державотворенні. Рекомендована література, яка є у фонді бібліотеки, стане в нагоді для самостійного опрацювання теми та читацького кругозору.

Бібліографічні описи здійснено згідно з чинними державними стандартами та згруповано в алфавітному порядку за прізвищем авторів або назвами творів.

Електронна версія бібліографічного покажчика розміщена на сайті Полтавської обласної бібліотеки для юнацтва імені Олеся Гончара https://libgonchar.org/index.php?option=com_content&view=article&id=5&Itemid=5&lang=uk та блозі «Світ бібліографа» <https://polbibliograf.blogspot.com>

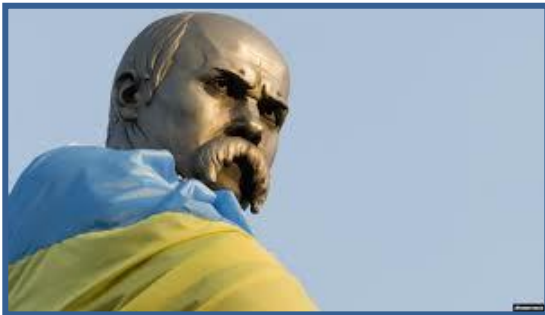

Фундатори ідеї (XIX – початок XX століття)

Після підписання Переяславської угоди 1654 року та подальших подій Україна поступово втрачала свою автономію і потрапила під контроль Російської імперії. Лівобережна Україна опинилася під владою Росії, а правобережні землі були включені до складу Речі Посполитої, а пізніше – Австрійської імперії.

Незважаючи на втрату незалежності, українці продовжували зберігати свою мову, культуру та національну свідомість. У XIX столітті розпочалося національно-культурне відродження, яке знайшло свій вияв у творчості таких діячів, як Тарас Шевченко, Іван Франко, Леся Українка. Цей період став підготовкою до нової хвилі боротьби за незалежність у XX столітті.

Тарас Шевченко: державницька концепція

В історії української політичної думки важливе місце займають політико-правові погляди Тараса Григоровича Шевченка (1814-1861). Відомий український поет, письменник, художник та громадський діяч ніколи не був байдужим до долі української держави та своєї нації. Будучи кріпаком, Тарас Шевченко як ніхто інший розумів становище та прагнення простих українців – бути вільними та мати власну державу.

Формування його світогляду відбувалося в період кризи феодально-кріпосницької системи та процесу формування капіталістичних відносин. Життя виховало у Шевченкові революційний дух, тому його твори глибоко пронизані несприйняттям самодержавства. Він критикував царів та імператорів, які чинили свавілля й насильство над людиною. Його політична позиція – протест проти гноблення та поневолення українського народу. Т. Шевченко засуджував тодішню законодавчу систему Російської імперії, яка стояла на захисті інтересів панівних верств населення. Він першим в історії української революційної думки показав злочинну сутність тодішніх законодавчих документів, рішуче висловлювався проти царських законів та їх юридичного пояснення, що мало на меті пригнічення простої трудової людини.

Головною віссю його політичних поглядів є заклик до боротьби за національне визволення, політичні свободи, соціальну справедливість та утвердження державної самостійності українського народу.

Майбутнє України поет пов'язував з народним самоуправлінням, з громадською, колегіальною формою реалізації влади, яка мала бути гарантією від свавілля правлячої верхівки. Однією із засад самоуправління народу, на думку Т. Шевченка, була суспільна власність, а саме, власність на землю. Він хотів

звільнити селян від кріпацтва, наділити їх землею та прагнув домогтися рівності прав і свобод людини.

В умовах національного та соціального гніту царської Росії Т. Г. Шевченко був ненависником абсолютної монархії. Його політичним ідеалом була демократична республіка, громадяни якої мали б рівні права, де не було б єдиновладдя та діяв представницький орган влади. Запорукою добробуту громадян у державі, на думку Шевченка, мало бути справедливе законодавство.

Важливою місією Т. Шевченка як громадсько-політичного діяча була його діяльність у Кирило-Мефодіївському товаристві (1845-1847). Разом з Шевченком до нього входили Микола Костомаров, Василь Білозерський та інші братчики, що були тоді студентами Київського університету. Товариство мало мету – національне та соціальне визволення України, скасування кріпацтва та проголошення демократичних прав і свобод. Майбутню державу кирило-мефодіївці бачили як федерацію слов'янських народів, у складі якої мали перебувати Україна, Росія, Польща та інші слов'янські держави. Т. Шевченко, будучи революційним демократом, стояв на позиції національної революції, в результаті якої повстала б демократична держава. Хоч політична діяльність Тараса Шевченка у Кирило-Мефодіївському братстві завершилась 25-річним засланням його до Оренбурга, та це був надзвичайно важливий етап національно-визвольної боротьби для українського народу.

Т. Шевченко прагнув утворення незалежної демократичної Української держави, такого суспільного ладу, де не було б «ні холопа, ні пана». Однією з важливих умов побудови такої держави було залучення широких верств населення до управління державою, створення колегіальної форми правління, проведення правової реформи. Разом з тим, поет усвідомлював, що зміна державного устрою можлива тільки насильницьким шляхом. На його думку, потрібно пробуджувати свідомість народних мас, формувати нову суспільну свідомість щодо гідного самостійного життя в незалежній українській державі.

Становлення справедливого суспільного ладу, утвердження соціальної рівності, політичної свободи й законності Т. Шевченко вбачав у громадському самоврядуванні. На його думку самоуправлінням народу, як колегіальна форма реалізації влади, буде відстоювати права і свободи простих людей, захищати їх від національного та економічного гніту. В основу самоуправління народу він поклав суспільну власність і, насамперед, власність на землю. Він відстоював думку, що без об'єднання нації, без залучення громадськості до правління справами не може бути справедливої держави. Т. Шевченко вважав, що важливою передумовою справедливого суспільства є наявність «праведного закону». Під «праведним законом» він розумів закони, які усувають трудове гноблення людей та їх становий поділ, захищають рівномірний розподіл землі та працю всіх членів суспільств. Тому у своїх творах він критикував російське законодавство, яке захищало багатих та пригнічувало бідних людей.

Однією з домінуючих у поглядах та творчості Т. Шевченка є ідея «волі». Воля народу є для поета вищою цінністю. У російських царях він вбачав головних

винуватців закріпачення українських селян. Одночасно він засуджує українських діячів, які багато говорять про «неньку Україну», про її «долю-волю», а насправді «деруть шкуру» з селян разом з російськими поміщиками. Україна для поета – країна демократичних традицій, козацької слави, яка здатна повернути собі волю. Щоб український народ отримав свободу, потрібно звільнитися від кайданів Російської імперії та побудувати власну незалежну державу.

Аналізуючи державницькі ідеї Т. Г. Шевченка, можна стверджувати, що його політичні погляди були побудовані на засадах національного визволення, соціальної справедливості, революційності, демократизму та самостійності Української держави. Його твори мали великий вплив на розвиток національної свідомості українського народу, на формування визвольних ідей української інтелігенції, здатної до боротьби за соціальну рівність та національну свободу.

Державотворчі та національно-політичні погляди Т. Шевченка про державу, політичну систему та систему публічного управління, ідеї про самостійність України простежуються в таких творах поета як «Гайдамаки», «Гамалія», «Сон», «Великий льох», «Наймичка», «Цар», «Кавказ», «І мертвим, і живим...», «Холодний Яр», «Заповіт» та інші. Т. Шевченко виступав проти поневолення народу, закликав до боротьби за національне та соціальне визволення, став проповідником національно-патріотичних ідей, борцем за українську національну ідею та державну самостійність українського народу.

Поховайте та вставайте.

Кайдани порвіте

І вражою злою кров'ю

Волю окропіте

Свою Україну любіть. Любіть її...

Во врем'я люте,

В останню тяжкую минуту

За неї Господа моліть.

І вам слава, сині гори,

Кригою окуті.

І вам, лицарі великі,

Богом не забуті.

Борітеся – поборете,

Вам Бог помагає!

За вас правда, за вас слава

І воля святая!

*Смійся, лютий враже!
Та не дуже, бо все гине –
Слава не поляже;
Не поляже, а розкаже,
Що діялось в світі,
Чия правда, чия кривда
І чиї ми діти.
Наша дума, наша пісня
Не вмре, не загине...
От де, люде, наша слава,
Слава України!*

Рекомендовано до прочитання:

Вертій О. У річищі ідейних протиборців: Тарас Шевченко в національній свідомості українців ХХ-ХХІ століть / О. Вертій // Слово і Час. – 2015. – № 9. – С. 13-22.

Гоян Я. Служу на славу імені України / Я. Гоян // Наука і суспільство. – 2015. – № 11-12. – С. 41-49.

Гуманістичні засади Шевченкового світогляду // Історія української літератури : [у 12-ти т.] / [редкол. : В. Дончик та ін.]. – [Київ] : Наукова думка, [2014]. – Т. 4 : Тарас Шевченко. – С. 591-651.

Жулинський М. Апостольська місія Тараса Шевченка та ідеали слов'янської єдності / М. Жулинський // Слово і Час. – 2015. – № 3. – С. 3-19.

«І вражою злою кров'ю...» // Ющук І. П. Мова – найбільший скарб / І. Ющук. – Тернопіль : Навчальна книга-Богдан, 2020. – С. 150-156.

Олійник Н. Концепція української держави в творчості Тараса Григоровича Шевченка / Н. Олійник // Українська мова і література в школах України. – 2016. – № 3. – С. 30-33.

Сулятицький М. Конструктивний націоналізм як світоглядна основа Тараса Шевченка / М. Сулятицький // Українська літературна газета. – 2019. – 20 груд. – С. 4-5.

Тарас Шевченко в українському національному відродженні // Історія та правознавство. – 2018. – № 13-14. – С. 58-62.

Микола Міхновський – ідеолог українського націоналізму

Перший серйозний шанс на відновлення незалежності з'явився після Першої світової війни, коли розпалася Російська імперія. У 1917 році була проголошена Українська Народна Республіка (УНР), яка стала першим вагомим кроком до

відновлення української державності. Центральна Рада, під керівництвом Михайла Грушевського, прийняла IV Універсал, який проголосив незалежність України 22 січня 1918 року.

Однак боротьба за незалежність була ускладнена внутрішніми конфліктами та зовнішніми втручаннями. УНР зіштовхнулася з агресією більшовицької Росії, що призвело до втрати незалежності та включення України до складу Радянського Союзу в 1922 році.

Микола Іванович Міхновський – громадський та політичний діяч, основоположник й ідеолог українського націоналізму. Він народився 31 березня 1873 р. в селі Турівка Прилуцького повіту (нині село Згурівського р-ну Київської обл.) в родині, яка походила з давнього козацько-священницького роду. Його давній предок

Левко Міхновський у 1649 р. служив у армії Б. Хмельницького.

М. Міхновський навчався у Прилуцькій гімназії, а після її закінчення, вступив на юридичний факультет Київського університету Святого Володимира. У студентські роки брав активну участь в українському русі: у 1891 році заснував першу українську націоналістичну організацію – Братство тарасівців. Про її створення було урочисто проголошено студентами Харківського університету: М. Байздренком, М. Базькевичем та студентом Університету Святого Володимира м. Києва В. Боровиком на могилі Тараса Шевченка в Каневі. Окрім Міхновського, до неї увійшли: Є. Черняхівський, І. Липа, Б. Грінченко та М. Вороний. Пізніше ця студентська організація переросла в Революційну українську партію (РУП) – першу політичну організацію Наддніпрянщини. Автором політичної програми РУП був саме М. Міхновський. Ще студентом університету, Міхновський переклав з російської мови на українську повість Тараса Шевченка «Музика». Після отримання вищої освіти, він почав працювати в одній з київських адвокатських контор. У 1896 р. Міхновський став членом товариства «Молода Україна». Він був одним з організаторів виходу у світ «Хлібороба» – першої україномовної газети на Наддніпрянщині, редагував в Харкові відомі газети «Слобожанщина» і «Сніп».

На Шевченківському святі у Харкові в лютому 1900 р. він виголошує основні цілі та шляхи української визвольної боротьби. Під назвою «Самостійна Україна» цю промову в повному обсязі було надруковано у Львові окремою брошурою в друкарні Уділовій. Потім її почали поширювати на Наддніпрянській Україні. Зміст тексту промови складається з двох частин: у першій, на підставі правових історичних доказів, доводиться історичне право України на державну незалежність, у другій розкриваються основна мета визвольної боротьби та шляхи її досягнення. Міхновський викриває твердження імперських істориків щодо бажання самого українського народу ввійти до складу Росії у XVII-XVIII ст. У відкритому листі до російського міністра внутрішніх справ Д. С. Сипягіна він

писав: *«Українська нація мусить добути собі свободу, хоч би захиталась ціла Росія. Мусить добути собі визволення з рабства національного і політичного, хоч би пролилися ріки крові».*

Також Міхновський заснував у Харкові Українську Народну Партію (УНП) – першу українську націоналістичну партію, яка продовжила справу «Тарасівців». Головне завдання, яке ставила собі УНП, полягало у виході України зі складу Російської імперії. Завершенням оформлення нової політичної ідеології було написання М. Міхновським «Десяти заповідей УНП» – брошури з радикально націоналістичними закликами. Втіленням на практиці цих заповідей було те, що він також керував напіввійськовою організацією «Оборона України» при УНП, що здійснила низку терористичних актів, зокрема, підірвала пам'ятник О. Пушкіну в Харкові (1904) та планувала знищити пам'ятники російським імператорам у Києві та Одесі. Крім того, М. Міхновський пропагував національну ідею серед робітників та селян Слобожанщини та Донеччини.

Як адвокат на судових процесах, Міхновський захищав борців із російським самодержавством у справі «Лубенської республіки», що була проголошена на Полтавщині. Усього за цією справою було притягнуто до кримінальної відповідальності 38 осіб, зокрема, Андрія Лівичького – майбутнього президента УНР в екзилі, Анастасію Грінченко – доньку Б. Грінченка та її цивільного чоловіка Миколу Сахарова, Володимира та Миколу Шеметів. Під час слухання справи у суді М. Міхновський був адвокатом братів Шеметів: йому вдалось добитись виправдального вироку для своїх підзахисних. Причому, молодший серед братів Шеметів – Микола був навіть засуджений до вищої міри покарання, але касаційна скарга Міхновського до Лубенського суду вищої інстанції врятувала йому життя, оскільки, при перегляді справи його було визнано невинним.

Незадовго до початку Першої світової війни Міхновський вийшов з УНП через розбіжності в ідеології, тактиці та стратегії ведення революційно-визвольної боротьби. Коли почалась Перша світова війна, його спочатку відправили до Північної армії. Микола Міхновський скликав у Києві перше українське військове «Підготовче Віче», в якому взяло участь 211 українських військовослужбовців. На ньому він виступив з доповіддю про особливе значення національної армії для створення майбутньої незалежної держави. Як наслідок, «Підготовче Віче» прийняло резолюцію про кінцеву мету негайного створення української національної армії одногосно.

Микола Міхновський зі своїми однодумцями вимагав від членів Центральної Ради при складанні тексту відозви «До Українського Народу» негайно розпочати організацію Української самостійної держави та повідомити про це український народ. У березні 1917 р. Міхновський заснував та очолив український військовий клуб імені гетьмана П. Полуботка де був обраний членом Української Центральної Ради. За ініціативою М. Міхновського було скликано в Києві нараду українців-воjakів київської залоги. На ній було одногосно прийнято постанову відкрити в Києві «Український Військовий Клуб імені Гетьмана Павла

Полуботка» як окрему, цілком самостійну українську організацію. Для втілення постанови на практиці було обрано бюро на чолі з М. Міхновським. Саме він ініціював скликання Українським Військовим Організаційним Комітетом Першого Всеукраїнського Військового З'їзду. Членами президії З'їзду були обрані: Симон Петлюра, Микола Міхновський, Володимир Винниченко та Юрій Капкан. У відповідь на твердження В. Винниченка, що війни залишились у минулому, а тому військо, як таке не потрібне, М. Міхновський виступив на з'їзді з промовою, в якій наголосив, що оскільки Україна «мусить воювати, то їй потрібна армія!». Його підтримав С. Петлюра.

Під час зборів численного об'єднаного засідання ради депутатів військ української воєнної округи й ради робітничих депутатів, що відбулися в Києві, Міхновський публічно заявив, що росіяни зобов'язані визнати право українського народу на самовизначення. Міхновський не поділяв соціалістичних поглядів керівництва УЦР, яке намагалось обмежити діяльність самостійників в армії, на яких він мав вплив.

Після 2-го військового з'їзду у червні 1917 р. Міхновський вийшов зі складу Українського генерального військового комітету (УГВК) та того ж місяця став провідним діячем Української демократичної хліборобської партії (УДХП). М. Міхновський ініціював повстання полуботківців, що мало на меті проголошення самостійності Української держави, однак цей план зазнав невдачі, бо його було передчасно викрито.

Гетьман Павло Скоропадський, попри розбіжності в ідеологічних поглядах, запропонував М. Міхновському, який сповідував «вкрай націоналістичний український напрямок», посаду «бунчужного товариша» (свого особистого радника), але той відмовився. Міхновський разом з УДХП став опозиційно налаштованим до гетьманського режиму: критикував склад уряду П. Скоропадського та його політику. 26 жовтня 1918 р. він був одним з трьох головуючих (разом з С. Шеметом та В. Совачовим) на з'їзді хліборобів-демократів у Києві, де УДХП виступила за самостійну Українську державу з конституційним ладом, форми державного устрою якої «визначить сам народ, що вийде із загального, рівного, таємного і безпосереднього голосування»; проти федерації з Росією; за створення «могутньої української армії і флоту»; «за автокефалію і повну незалежність» Української Православної Церкви; за примусовий викуп поміщицьких земель, аби створити «численну, економічно сильну, дрібну та середню земельну власність». Хлібороби-демократи запропонували зберегти Гетьманат на основі формування компромісного національно-демократичного уряду.

Під час антигетьманського повстання Міхновський мав намір переконати командування Запорозького корпусу не підтримувати заколотників на чолі з Директорією та агітував за примирення сторін (утворення коаліційного кабінету міністрів) для збереження держави у формі Гетьманату. В січні 1919 р. М. Міхновський, Д. Донцов, В. і С. Шемети розробили план встановлення в Україні за допомогою корпусу полковника П. Болбочана та корпусу УСС

полковника Є. Коновальця – сильної національної влади у формі диктатури, але Є. Коновалець, дізнавшись про цю ініціативу, відмовився від її реалізації. На початку 1920 р. М. Міхновський виїхав до міста Новоросійська (нині Краснодарський край РФ), звідки марно намагався емігрувати за кордон. Деякий час він був директором Українського педагогічного технікуму в станиці Полтавська та вчителював у кооперативних установах на Кубані. Навесні 1924 р. повернувся до Києва та оселився в садибі В. Шемета. Його заарештували співробітники ГПУ та після кількадечного допиту, звільнили. Наступного дня його знайшли повішеним у садку, за не до кінця з'ясованих обставин. Ждан, син В. Шемета, засвідчив, що його батько мав передсмертню записку М. Міхновського з текстом: «Волю вмерти власною смертю! І сюди круть, і туди верть, однаково в черепочку смерть, як каже приказка. Перекажіть моє вітання тим, хто мене пам'ятає. Ваш Микола». М. Міхновського поховали на Байковому кладовищі у Києві.

На його могилі (2008) та у рідному селі (2013) встановлено пам'ятники. Також відкриті меморіальні дошки у Харкові, Львові, Полтаві, Кропивницькому, Прилуках. Його ім'ям названо вулиці, а також бульвар у Києві.

Національну ідею М. Міхновського можна окреслити одним реченням: *«Одна, єдина, нероздільна, вільна, самостійна Україна від гір Карпатських аж по Кавказькі»*. Цю ідею він розвинув у творі під заголовком «Конфесіон де фуа» («Політичне вірую молодого українця»). Він вважав, що «кожна людина є складовою частиною своєї нації, тому й доля кожної людини залежить насамперед від долі її нації. Нація ж може розвиватися вільно з користю для її членів лише тоді, коли матиме власну самостійну державу». Міхновський відкидав точку зору (зокрема Драгоманова), який вважав, що якщо буде задоволено соціальну ситуацію для українського народу, то він може нормально жити та існувати у складі Російської імперії. М. Міхновський, вказував, що причиною нещастя української нації є брак націоналізму серед ширшого її загалу. За Міхновським, – націоналізм – це велетенська та непоборна сила, яка яскраво почала проявлятися в ХІХ столітті. Він вважав, що спершу треба досягти національного визволення революційним засобом і вже тоді можна буде провести соціальні реформи, потрібні для добробуту українського народу. Міхновський трактував націю, як природну та водночас добровільну політичну, морально-духовну спільноту індивідів, об'єднаних спільними потребами, цінностями та інтересами. Важливою характеристикою нації він вважав належність їй певної території, на якій вона, внаслідок тривалого історичного розвитку, становить абсолютну більшість населення. Він давав негативну оцінку українській інтелігенції за її роль у вітчизняній історії, через зраду та ігнорування національних інтересів свого народу.

Міхновський характеризував Переяславську угоду 1654, як рівноправний союз двох держав, а не поглинання однією державою іншої. Він стверджував, що Україна стала складовою частиною Російської імперії, через порушення останньою Березневих статей 1654 року. На його думку, український народ

перебував у складі імперії у становищі нації-раба. Міхновський виходив з нової дійсності ХХ ст., бачив потребу збройного повстання, щоб розв'язати проблему смертельного антагонізму між народами; вважав, що єдиною правильною розв'язкою проблеми поневолених народів є збройне повстання проти поневолювачів – «боротьба націй». Він сформулював мету національно-визвольного змагання у створенні незалежної країни. На його думку, тільки у своїй самостійній, незалежній державі може бути повний розквіт всіх сил нації та індивідуму.

Рекомендовано до прочитання:

Вельможко В. Микола Міхновський – безкомпромісний державник / В. Вельможко // Слово Просвіти. – 2023. – 30 берез.-5 квіт. – С. 6-7.

Гавриленко І. Ідеологи українського націоналізму: М. І. Міхновський та Д. І. Донцов / І. Гавриленко // Збірник матеріалів VI студентської наукової конференції історичного факультету. Квітень 2003. – Полтава, [Б. в.] 2003. – С. 25-30.

Головченко В. Міхновський Микола Іванович (1873-3.05.1924) : політичний і військовий діяч, автор програмної брошури Револьюційної Української партії / В. Головченко // Державні, політичні та громадські діячі України: політичні портрети : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів I-IV рівнів акредитації / за заг. ред. М. І. Панова. Кн. 1. – Київ : Ін Юре, 2002. – С. 235-238.

Дмитренко-Думич Ю. М. Симон Петлюра. Володимир Винниченко. Микола Міхновський : біографічний нарис з життя українських революціонерів у період між лютневою революцією та жовтневим переворотом в Росії та на початку української революції / Ю. М. Дмитренко-Думич. – Кобеляки : Кобеляки, 1998. – 66 с.

Євтимович В. «Коли розмежуємось із Москвою...» : (до 150-ліття Миколи Міхновського) / В. Євтимович // Незборима нація. – 2023. – Берез. – С. 3.

Коваль Р. Миколі Міхновському 150 років / Р. Коваль // Незборима нація. – 2023. – Берез. – С. 1.

Мазнюк В. М. Ідеологи української державності: М. Міхновський і Д. Донцов – два погляди на українську державність / В. М. Мазнюк // Школа Юного Вченого. – 2018. – № 1-2. – С. 17-20.

Микола Міхновський // Видатні постаті в історії України ХХ ст. – Київ : Вища школа, 2011. – С. 246-248.

Микола Міхновський (1873-1924) // Журавель Ю. Знай наших. Обличчя. Думки. Вчинки : ілюстр. книга про життя видатних синів та дочок нашої землі / Ю. Журавель. – Рівне : Діти підземелля, 2019. – Кн. 1. – С. 68-69.

Микола Міхновський // Клімов А. А. Україна. 101 видатна постать / А. А. Клімов. – Харків : Ранок, 2009. – С. 23.

Микола Міхновський (1873-1924) // Нартов В. Видатні особистості України / В. Нартов. – Харків : Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2007. – С. 154-159.

Микола Міхновський (1873-1924) // Пономарьов В. Рік української історії : календар-довідник / В. Пономарьов. – Тернопіль : Навчальна книга-Богдан, 2013. – С. 112.

Микола Міхновський (1873-1924) // 100 великих українців. – Київ : Арій. 2010. – С. 323-329.

Микола Міхновський // Кошик М. 100 українців, яких варто знати / М. Кошик – Крихівці : Видавництво «Магура». – С. 98-99.

М. Міхновський // Яневський Д. Загублена історія втраченої держави / Д. Яневський. – Харків : Фоліо, 2009. – С. 59-62.

Міхновський М. Самостійна Україна / М. Міхновський // Український націоналізм. Основи ідеології / ред.-упоряд. О. Однороженко. – Київ : Видавництво Марка Мельника, 2023. – С. 11-26.

Міхновський Микола Іванович // Провідники духовності в Україні : довідник / за заг. ред. І. Ф. Кураса. – Київ : Вища школа, 2003. – С. 70-71.

Міхновський Микола : [Укр. громад. і політ. діяч] // Хто є хто в європейській та американській політичній науці. – Львів, Кальварія, 1997. – С. 159-160.

Під владою «білого царя». Українські землі в складі Російської імперії // Кралюк П. Історія України «без брому». Розвиток державності на українських землях / П. Кралюк. – Харків : Фоліо, 2020. – С. 296-321.

Стригун Ю. «Ми не вміємо день у день, довго, непохитно, незмінно працювати, щоб досягнути призначену мету» / Ю. Стригун // Країна. – 2023. – № 9-12. – С. 47-49.

Турченко Ф. Г. Микола Міхновський : «Одна, єдина, нероздільна, вільна, самостійна Україна...» / Ф. Г. Турченко ; Національна Академія наук України, Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса, Центр історичної політології. – Київ : Парламентське видавництво, 2020. – 432 с.

Україна у складі імперій. Романови // Яневський Д. Формування української еліти: 20-30-ті роки ХХ століття / Д. Яневський. – Харків : Фоліо, 2024. – С. 68-80.

Українські політичні партії та громадські організації в Росії // Петровський В. В. Історія України: неупереджений погляд: факти. Міфи. Коментарі / В. Петровський. – Харків : ВД «Школа», 2010. – С. 251-256.

Чорна С. «Ми відродимося з ґрунту, напоєного кров'ю наших предків, що лягли в боротьбі за волю України» / С. Чорна // Голос України. – 2023. – 31 берез. – С. 7.

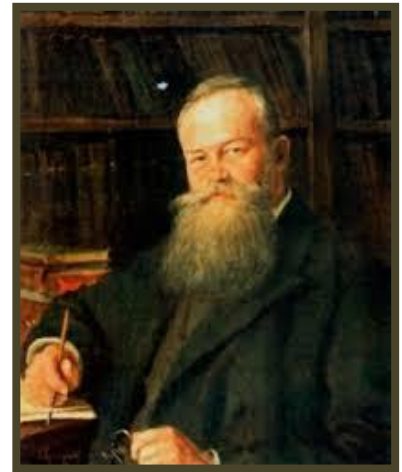
Шаповал Ю. Діячі Української революції / Ю. Шаповал // Чумацький шлях. – 2019. – № 1. – С. 8-11.

Михайло Грушевський: ідеї української державності

Революція Гідності та боротьба за свободу України створили умови для появи нової української ідеї – ідеї гідності, свободи і майбутнього. Україна перейшла в новітню добу історії, український народ отримав унікальний шанс

побудувати державу, що вимагає свідомого вибору та пошуку сучасних напрямів поступу, першочергових пріоритетів та індикаторів належних оборонних, соціально-економічних, організаційних, політико-правових умов становлення та розвитку громадянського суспільства. У цьому контексті, в історії українського суспільства початку ХХ ст. важко виокремити більш видатну особистість, ніж Михайло Сергійович Грушевський, який як учений, історик та громадський діяч, прикладом своєї невтомної праці, наукового пошуку та постійного пізнання зробив спробу пробудити та консолідувати народ до державного будівництва й заклав підвалини української демократичної держави.

М. С. Грушевському всього за чотирнадцять місяців, не без підтримки однодумців, вдалося об'єднати різні політичні сили та створити український парламент, який від несміливих кроків дійшов до проголошення Української Народної Республіки III Універсалом від та незалежності України IV Універсалом. Свого часу він зазначив, що *«коли українська нація не зможе створити власну державу, то назавжди залишиться в лахмітті наймита і годуватиме заможну, але чужу країну»*. На жаль, керівники Української Центральної Ради, в тому числі і сам Михайло Сергійович, допустили дві фатальні помилки: – не підтримали ідею створення регулярної української армії (перша і основна); – у військовій політиці поклалися на генерала П. Скоропадського. Основну ставку М. Грушевський та В. Винниченко зробили на дипломатичні перемовини, але Росія не бажала нічого чути про незалежну Україну, тому в надії на підтримку в розбудові незалежної держави їм довелося запрошувати союзників (німців та австро-угорців). Крім того, представники Центральної Ради не виконали обіцянок щодо розподілу землі та не здійснили багато інших вкрай важливих реформ, і втратили підтримку власного народу.

М. Грушевський був вимушений емігрувати до Чехії, потім Австрії, Німеччини, Швейцарії. Тривалі роздуми та декілька звернень до радянської влади надали йому можливість офіційно визнати радянську владу та припинити політичну боротьбу в обмін на дозвіл повернутися та займатися науковою діяльністю в Україні. Але повернувшись до Києва, того ж дня за Михайлом Сергійовичем було встановлено нагляд співробітників Державного політичного управління (ДПУ, а згодом ОДПУ, НКВС), який тривав аж до його смерті. Водночас, це була не перша зацікавленість спеціальними службами особою М. Грушевського, ще восени 1914 р. після пильного та тривалого стеження кийська жандармерія заарештувала відомого історика, уже на той час знаного в Європі. Майже три місяці він перебував у Лук'янівській в'язниці, а потім був засланий до Симбірська, Казані, Москви. Поряд з чоловіком завжди були дружина Марія та донька Катерина.

Повернувшись з еміграції до м. Києва, М. Грушевський з головою поринув у наукову роботу, працюючи професором історії в Київському державному університеті, академіком та керівником історико-філологічного відділу Всеукраїнської академії наук (ВУАН). Він видав понад 2 тисяч наукових праць, де однією з основних стала «Історія України-Руси», але його наукові переконання, стали новим приводом до переслідування під час ідеологічних чисток. Адже саме тоді в вітчизняній історичній науці викорінювалися «націоналістичні пережитки» – жорстко, рішуче, ретельно – понад 200 істориків згинули в горнилі репресій.

Нагляд спецслужб за М. Грушевським став ще пильнішим. З метою припинення вільного спілкування з однодумцями академіка депортували до Москви, за офіційною версією, для роботи в різних архівах. Згодом його було притягнуто до справи міфічного, неіснуючого «Українського національного центру». Слідчі, проводячи допити по декілька годин та погрожуючи вислати на 10 років доньку Катерину, вимагали від нього підписати зізнання у підготовці замахів на життя керівників СРСР. Також з'ясувалися жахливі речі (за ним спостерігали декілька років, з моменту повернення в Україну, збирали доноси, переглядали кореспонденцію, постійно наглядали за членами сім'ї), які не припинялися до останнього подиху М. Грушевського. Слідчі оперували цілими томами оперативних даних на родину Грушевських, частина з яких перенаправлялася напряму керівництву держави. У травні 1934 р. знову постало питання про виключення «неслухняного академіка М. Грушевського» зі складу ВУАН.

І, навіть, після смерті 24 листопада 1934 р., він залишався загрозою для радянської влади, тому всі його праці, починаючи з раннього періоду творчості, були заборонені, родина репресована (донька Катерина 8 років перебувала в таборах (де й померла у 1943 р.), брат Олександр – 5 років у засланні (де і помер у 1942 р.).

Отже, все своє життя Михайло Сергійович Грушевський був вірним патріотом України. Змінювалися його погляди, еволюціонували суспільно-політичні концепції, але любов до свого народу та історичної істини завжди були вирішальним мірилом його наукової творчості й політичної діяльності. У житті та діяльності М. С. Грушевського, як і багатьох інших визначних діячів України, з усією глибиною відбилася трагічна історична доля розчленованих політичними кордонами українських земель, що були позбавлені власної державності, але створена ним цілісна концепція українського історичного процесу стала стрижневою ідеєю українського відродження та розвитку сучасного українського суспільства.

Рекомендовано до прочитання:

Видатні українські історики // Семенюк С. Правда історія України-Русі / С. Семенюк. – Львів : Література та мистецтво, 2021. – С. 12-16.

Гирич І. М. Грушевський у досягненні ідейно-культурної соборності та подоланні надніпрянського партикуляризму в 1906-1907 рр. (за матеріалами щоденника) / І. Гирич // Український історичний журнал. – 2016. – № 5. – С. 101-139.

Грушевський Михайло Сергійович // Провідники духовності в Україні : довідник / за заг. ред. І. Ф. Кураса. – Київ : Вища школа, 2003. – С. 30-32.

Жулинський М. «Україна для мене найдорожча за все...». Михайло Грушевський – президент Української Народної Республіки / М. Жулинський // Жулинський М. Слово на сторожі нації / М. Жулинський. – Київ : Український письменник, 2015. – С. 867-880.

Єрмолаєв В. М. Михайло Грушевський про установчу владу українського народу / В. М. Єрмолаєв // Вісник Національної академії правових наук України. – 2020. – № 4. – С. 15-31.

Калакура Я. Михайло Грушевський – фундатор історіографічних досліджень / Я. Калакура // Український історичний журнал. – 2016. – № 3. – С. 4-17.

М. Грушевський і «українізація» Галичини // Яневський Д. Формування української еліти: 20-30-ті роки ХХ століття / Д. Яневський. – Харків : Фоліо, 2024. – С. 33-41.

М. Грушевський // Яневський Д. Загублена історія втраченої держави / Д. Яневський. – Харків : Фоліо, 2009. – С. 48-51.

Мельниченко В. Михайло Грушевський: «Москва впаде, Україна встане...» / В. Мельниченко // Українська літературна газета. – 2024. – № 11. – С. 16-17.

Мельниченко В. Михайло Грушевський: «Се продовження того самого завдання на винищення українства...» / В. Мельниченко // Слово Просвіти. – 2022. – 19-25 трав. – С. 10-11.

Михайло Грушевський // Видатні постаті в історії України ХХ ст. – Київ, Арій. – 2011. – С. 105-107.

Михайло Грушевський // Кошик М. 100 українців, яких варто знати / М. Кошик – Крихівці : Видавництво «Магура». – С. 92-93.

Михайло Грушевський (1866-1934) // Нартов В. Видатні особистості України / В. Нартов. - Харків : Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2007. – С. 182-189.

Михайло Грушевський – творець націонал-демократичної ідеології // Гирич І. Сіячі. Українські інтелектуали, які пробудили ідею незалежності / І. Гирич. – Київ : ТОВ Видавництво «КЛІО», 2023. – С. 12-84.

Модрич-Варган В. Візія майбутньої України : заповітна програма Михайла Грушевського як голови Української держави / В. Модрич-Варган // Народна творчість та етнографія. – 2001. – № 3. – С. 29-42.

Панькова С. Творча майстерня вченого: до історії написання 3-го тому «Історія України-Руси» М. Грушевського / С. Панькова // Український історичний журнал. – 2016. – № 3. – С. 18-46.

Пошуки української самоідентифікації // Політична історія України. ХХ століття. – Київ : Генеза, 2002. – Т. 1. – С. 56-67.

Рожнятовська О. Ідеолог і творець української державності / О. Рожнятовська // Дати і події, 2016, друге півріччя : календар знаменних дат. – Київ, 2016. – № 2. – С. 67-71.

Сигалов А. Михайло Грушевський: «Український народ не є частиною російського «племені» / А. Сигалов // Україна молода. – 2024. – 27 листоп. – С. 8-9.

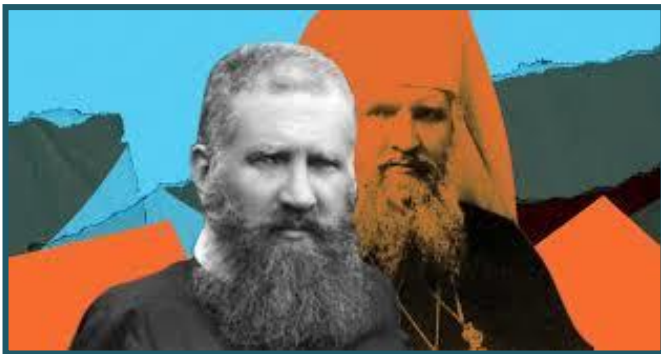
Старченко Н. Дух свободи проти імперії насильства / Н. Старченко // Локальна історія. – 2022. – № 2. – С. 12-17.

Українство побачило: «старший брат» завжди мав для нас у кишені кулака // Файзулін Я. Історія.UA: постаті, факти, версії / Я. Файзулін. – Київ : Видавничий дім «КОМОРА», 2021. – С. 201-211.

Чобіт Д. Російські анафеми українським героям / Д. Чобіт // Дзвін. – 2025. – № 3. – С. 145-166.

Яневський Д. Яку «історію» написав Михайло Грушевський / Д. Яневський // Проект «Україна». Відомі історії нашої держави / Д. Яневський ; худож.-оформлювач О. Кононученко. – Харків : Фоліо, 2017. – С. 32-36.

Андрей Шептицький: від духовності до державності

В українській історії важко знайти більш парадоксальну і багатогранну фігуру, як митрополит УГКЦ Андрей Шептицький. Польський граф, який став українським священиком. Чернець, який умів заробляти гроші і вчив цьому українців. Багатий, який практично все до копійки віддавав на розвиток української церкви, науки, культури, патріотичне виховання молоді. Патріот, який все життя відстоював українську ідею – і мав конфлікт з ОУН через неприйняття насильницьких методів боротьби за цю ідею. Людина, яка із християнським смиренням приймала усяку владу – і мала сміливість перечити сильним світу цього, закликаючи до покаяння.

І водночас, важко знайти діяча, чий авторитет ще за життя був настільки беззаперечним. Навіть радянська система, яка з легкістю таврувала своїх опонентів «ворогами народу» і сотнями знищувала в таборах чи просто вбивала (така доля чекала двох рідних братів Андрея Шептицького: Леона з родиною енкаведисти розстріляли в маєтку в 1939-му, а Климентій помер у 1951-му у Володимирському Централі) – навіть вона не наважилася зачепити митрополита Андрея. Він проніс свій хрест до кінця, схиляючи голову лише перед Богом.

Андрей Шептицький виступив реформатором багатьох сторін життя українського народу. В церковне богослужіння було запроваджено живу українську мову. Реформовано богословську освіту, реорганізовано духовну семінарію у Львові. Шептицький підтримував українське приватне шкільництво, щедро спонсорував українські культурно-просвітницькі товариства, багатьох учнів-богословів направляв на навчання до Риму, Інсбрука, Фрібурга, Відня. Також Владика опікувався сиротинцями, притулками, дитячими садками, фінансово підтримував наукові, освітні, культурно-мистецькі установи, видавництва і громадські організації.

Будучи депутатом Галицького сойму і членом Палати панів австрійського парламенту у Відні, Андрей Шептицький відстоював інтереси українського населення Галичини. З його ініціативи 1905 року був створений Львівський національний музей, куди митрополит передав одну з найбільших в Європі колекцію іконопису. У 1903 році він підтримує кампанію з відкриття Українського університету у Львові, 1923 року – стає одним із фундаторів Богословського наукового товариства, 1928-го – Львівської греко-католицької богословської академії, 1939-го – Українського католицького інституту церковного з'єднання ім. Йосифа-Веніаміна Рутського.

Велику увагу приділяв митрополит і патріотичному вихованню української молоді. Він був одним із засновників української скаутської організації «Пласт» і все життя підтримував її, передавши на потреби пластунів частину своїх земель для таборів, підтримував молодіжні організації «Сокіл», «Січ», щедро помагав товариствам «Просвіта», українській шкільній організації «Рідна Школа» та іншим товариствам, які займалися вихованням підростаючого покоління.

«Давайте молоді таку просвіту, що навчила би їх не лише теорії, а й практики життя. Учіть їх жити... Виробляйте в молоді самодостатність, індивідуальність, учіть їх розраховувати більше на себе, ніж на інших, не оглядаючись на поміч уряду і краю, а власною ініціативою дороблятися самостійного буття», – писав митрополит.

Будучи церковним лідером, Андрей Шептицький мав вплив і на державні процеси. В часи Української революції 1917-1921 років він використав весь свій авторитет і хист дипломата для підтримки Української Народної Республіки і Західно-Української Народної Республіки. 28 лютого 1918 року митрополит виступив із промовою в Палаті панів у Відні щодо укладання Берестейської угоди, після чого Холмщина таки відійшла до УНР. У 1919 році завдяки Шептицькому Ватикан на чолі з Папою Бенедиктом XV визнав УНР. У березні 1939-го він підтримав створення Карпатської України, а в червні 1941-го благословив проголошення *Акта відновлення Української держави*.

Андрей Шептицький мав величезний вплив не лише на Галичині, але й по всьому світу. У 1921-1923 роках митрополит Андрей відвідав українську діаспору за океаном: в Канаді, США, Аргентині, Бразилії. Крім дипломатичних контактів, він організує збір пожертв на утримання галицьких сиріт, котрих після Першої світової війни з'явилося дуже багато.

Шептицький одним з перших у 1933-му зробив спробу підняти світову спільноту проти злочину Голодомору 1932-1933 років, започаткував акцію зі збору допомоги для голодуючих на Наддніпрянщині. Щоправда, радянський уряд від цієї допомоги відмовився, а організована пізніше інформаційна кампанія із применшення масштабів Голодомору нівелювала ці зусилля.

Попри те, що церква вчить, що всяка влада від Бога, Андрей Шептицький ніколи не боявся йти проти сильних світу цього. У 30-х роках він різко засуджував політику пацифікації в Галичині і виступав проти репресій щодо українців, переслідування православних священників і руйнування православних церков. З таким же листом із закликом припинити антирелігійну пропаганду звернувся владика до Сталіна після 1939 року, коли Галичина опинилася в підрадянській зоні. Писав він листи і до Гітлера, намагаючись зупинити насилля. А коли почалися масові розстріли євреїв, дав наказ священникам та ченцям УГКЦ переховувати їх по монастирях та виробляти фальшиві паспорти, щоб врятувати від смерті.

Непрості стосунки склалися у Андрея Шептицького і з ОУН. Цілковито підтримуючи українську ідею, митрополит засуджував атентати та інші терористичні методи, до яких вдавалися націоналісти. Опинившись в епіцентрі протистояння режимів, ідеологій та усіх жахів ХХ століття, владика лишився вірним Божій заповіді – «Не убий».

Радянська влада люто ненавиділа митрополита Шептицького. У матеріалах, зібраних проти нього львівськими енкаведистами в ході оперативної розробки «Ходячие» проти провідних фігур УГКЦ, червоною ниткою проходить твердження: «Не покінчивши з Шептицьким, годі викоринити український націоналізм». І все ж, зачепити владика Андрея не наважився ні Гітлер, ні Сталін – настільки великим і беззаперечним був його авторитет. Хворий, німецький (останні 13 років життя митрополит був прикутий до інвалідного візка – далися ознаки наслідки перенесеної в молодості скарлатини) – він лишався недосяжним для ворогів.

Історія все розставляє по своїх місцях. Після десятиліть замовчування, неправди та дискредитації постать митрополита Андрея Шептицького нині привертає до себе все більшу увагу. І тут є чому вчитися.

Рекомендовано до прочитання:

Андрей Шептицький // Видатні постаті в історії України ХХ ст. – Київ : Вища школа. – 2011. – С. 361-364.

Андрей Шептицький // Журавель Ю. Знай наших. Обличчя. Думки. Вчинки : ілюстр. книга про життя видатних синів та дочок нашої землі / Ю. Журавльов. – Рівне : Діти підземелля, 2019. – Кн. 1. – С. 58-59.

Андрей Шептицький // Кошик М. 100 українців, яких варто знати / М. Кошик – Крихівці : Видавництво «Магура». – С. 94-95.

Андрей Шептицький // Локальна історія. – 2025. – № 11-12. –Тема номера.

Андрей Шептицький: (митрополит Української греко-католицької церкви, громадський діяч, меценат) // 100 найвідоміших українців / [під заг. ред. Ю. Павленка]. – [Київ], [2015]. – С. 359-364.

Андрей Шептицький // Саєнко А. Історії про життя ще 50 українців та українок / А. Саєнко. – Харків : Видавництво «Ранок», 2024. – С. 36-37.

Андрей Шептицький (1865-1944) // Пономарьов В. Рік української історії : календар-довідник / В. Пономарьов. – Тернопіль : Навчальна книга-Богдан. – 2013. – С. 238.

Андрій Шептицький // Вінцковський Т. С. Політичні діячі України: 1917-2004 рр. / Т. С. Вінцковський : навчальний посібник. – Харків : Ранок. – 2005. – 48-51.

Андрій Шептицький // Гусак С. В. Легендарні постаті України / С. Гусак. – Харків : Торсинг, 2009. – С. 60-61.

Андрій Шептицький // Нартов В. Видатні особистості України / В. Нартов. – Харків : Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2007. – С. 234-241.

Андрій (Роман) Шептицький // 100 великих українців. – Київ : Арій, 2010. – С. 288-292.

Батій Я. О. Андрей Шептицький / Я. О. Батій. – Харків : Фоліо, 2016. – 120 с.

Гавриш І. 15 фактів про Митрополита Андрея / І. Гавриш // Історія плюс. – 2025. – № 7. – С. 10-11.

Гелитович М. Роль митрополита Андрія Шептицького у збереженні українського іконопису / М. Гелитович // Пам'ятки України: історія та культура. – 2013. – № 12. – С. 14-23.

Герман С. VIA Романа. Життя митрополита Андрея Шептицького / С. Герман // Літературна Україна. – 2017. – 31 серп. – С. 8-9.

Головко Т. Життєвий чин Митрополита Андрея Шептицького / Т. Головко // Дзвін. – 2025. – № 2. – С. 180-186.

Головко Т. Князь Церкви, проповідник, мистецтвознавець та меценат української культури / Т. Головко // Україна молода. – 2025. – 5 лют. – С. 8-9.

Даниленко О. В. Шептицький Роман Іванович (Митрополит Андрей Шептицький) / О. В. Даниленко // Діячі науки і культури України : нариси життя та діяльності / за заг. ред. А. П. Коцура. – Київ : Книги - XXI, 2007. – С. 441-443.

Державець, світоч нації : (до 155-чя митрополита Андрея Шептицького) // Слово Просвіти. – 2020. – 10-16 верес. – С. 2.

Західноукраїнські землі між двома світовими війнами // Петровський В. В. Історія України: неупереджений погляд: Факти. Міфи. Коментарі / В. Петровський. – Харків : ВД «Школа», 2010. – С. 404-415.

Корнелюк В. Присвятивши Божій справі ціле життя... / В. Корнелюк // Історичний календар-99. – Київ : [Б. в.]. – 1998. – С. 321-323.

Митрополит Шептицький (Роман Марія Олександр Шептицький (1865-1944) // Клімов А. А. Україна. 101 видатна постать / А. А. Клімов. – Харків : Ранок, 2009. – С. 28.

Отець Севастіян Дмитрух: «Робимо музей не для митрополита Андрея, а для нас» // Локальна історія. – 2024. – № 12. – С. 88-93.

Рожнятовська О. Духовний провідник нації / О. Рожнятовська // Дати і події, 2015, друге півріччя : календар знаменних дат. – Київ : [Б. в.], 2015. – № 2. – С. 23-27.

Сапеляк О. Митрополит Андрей Шептицький – дітям і батькам / О. Сапеляк. – Львів : Апріорі, 2021. – 112 с.

Святець і батько української нації // Визвольна боротьба. Новітні часи / упоряд. Р. Гунда, Ю. Пушненко. – Львів : Меморіал, 2021. – С. 112-117.

Сергійчук В. Великий Патріарх і Великий Українець / В. Сергійчук // Народна творчість та етнологія. – 2015. – № 4. – С. 7-21.

Сердюк М. Шептицький для дітей / М. Сердюк. – Львів : Видавництво Старого Лева, 2023. – 80 с.

Сигалов А. «Українські Мойсеї» / А. Сигалов // Україна молода. – 2024. – 18 верес. – С. 8-9.

Степовик Д. Андрей Шептицький : [Галицький митрополит] / Д. Степовик // Історичний календар 2000. – Київ : [Б. в.]. – 1999. – Вип. 6. – С. 204.

Федечко Н. Відомі українці в Кракові / Н. Федечко // Історія плюс. – 2026. – № 1. – С. 4-5.

Шептицький Андрій // Провідники духовності в Україні : довідник / за заг. ред. І. Ф. Кураса. – Київ : Вища школа, 2003. – С. 159-160.

Борці за державність (1917-1921 рр.)

Після включення України до складу СРСР боротьба за незалежність не припинялася. У 1929 році була створена Організація Українських Націоналістів (ОУН), яка ставила за мету відновлення незалежності України. Під час Другої світової війни, у 1942 році, була заснована Українська Повстанська Армія (УПА), яка воювала як проти нацистів, так і проти радянських окупантів. Боротьба УПА тривала до 1950-х років, але радянська влада жорстоко придушила рух.

Симон Петлюра – великий державник України

Зовсім окреме місце займає Симон Петлюра. Здається, що не залишилося жодного етапу його політичної кар'єри, який би не був дуже гостро коментований як прихильниками, так і ворогами. Постать Симона Петлюри не лише публіцистами, а й істориками висвітлена багатосторонньо.

Відомо, що він дитина козацького роду, що на козацьких традиціях і традиціях українського православ'я він виховувався. Його політичне визрівання дуже цікаве і різноманітне. Починаючи від РУП (Револьюційна Українська Партія), яка в тому часі була під впливом Миколи Міхновського, який ще на молодого С. Петлюру мав помітний вплив, той же Петлюра проходить різні етапи в

соціалістичних партіях (М. Садовський навіть назвав його «новим українським Марксом»). І з товаришами по соціалістичних партіях у нього склалися нелегкі взаємини, бо за часів Центральної Ради і Директорії, та навіть за еміграційного періоду його діяльності виникали постійні конфлікти через те, що С. Петлюра стає чітким і виразним самостійником, державником у боротьбі з московськими й українськими більшовиками. За цей довгий час більшовики намагалися знищити С. Петлюру, і хоч їм вдалося вбити його на вулиці Парижа, але це виявилось набагато легше виконати, ніж боротися з «петлюрівщиною», яку вони нищили, але не перемогли.

С. Петлюра – журналіст, але йому довелося стати Головним Отаманом Армії Української Народної Республіки. Упродовж життя Симон Петлюра боровся за українську незалежність не лише зброєю, а й словом: як журналіст, арткритик, редактор провідних українських журналів. У найсуворіші часи російської цензури організовував

нелегальні друкарні. Навіть в еміграції лідер УНР продовжив видавничу справу – заснував журнали «Табір», «Тризуб», інші, які перетворювали слово на зброю в боротьбі за вільну Україну.

С. Петлюра, поза всяким сумнівом, соборник, але йому ніколи не забували Варшавського договору, з яким він погодився, всупереч соборницькому мисленню, на включення території ЗУНР до складу польської держави. Симон Петлюра завжди був проти співпраці України з Німеччиною, але для Антанти він залишився більшовиком. Петлюра не вагався боронити єврейське населення від погромів, співпрацював з єврейськими членами в урядах УНР, але світове жидівство проголосило його погромщиком і стало виконавцем волі комуністичних окупантів, які доручили жиду вбити його в Парижі.

У чому ж причина тих різних оцінок не лише особи С. Петлюри, але й цілої доби петлюрівщини? Постає Симона Петлюри дає найкраще віддзеркалення різних етапів української національної революції того часу. Так, національна революція 1917 р. почалася в таких обставинах, які пророкував Т. Шевченко: Україна «збудилась», «окрадена» від власної національної еліти. Так, наша революція відбулася «на майдані», про що писав юний Тичина. Для Тичини наші отамани приходили з «чабанів», і в переносному значенні це в багатьох випадках правильне окреслення.

Однак постає С. Петлюри не вичерпується тим процесом. Тоді, коли М. Грушевський, В. Винниченко, П. Скоропадський так чи інакше «відійшли» з нашого державного і національного корабля, С. Петлюра його ніколи не покидав. Саме тому він краще, ніж хтось інший, творив і зберіг вірність ідеї національної революції. Саме тому не стало в живих Петлюри, але залишилась і перемогла «петлюрівщина».

І чи то у виявах націоналістичного підпілля на землях України, чи руху опору, чи інших форм боротьби в Україні і поза її межами чин С. Петлюри знайшов когорту послідовників. І хоч наприкінці 80-х і початку 90-х років Україна сприймала імена М. Грушевського та В. Винниченка, то прізвище С. Петлюри фактично тільки в 1992 р. прозвучало на урядовому рівні. Петлюрівський Державний Центр УНР в екзилі – так звемо його, бо Петлюрою як головою директорії був створений, – повернув його ім'я на державному рівні. У промові останнього президента УНР в екзилі офіційно підтверджено внесок С. Петлюри і проголошено, що Українська держава є спадкоємницею і правонаступницею Української Народної Республіки. Ці документи зберігаються в Музеї історії України.

Минуло 100 років від дня смерті Симона Петлюри, але він лишається символом боротьби за вільну Україну. На його честь в населених пунктах називають об'єкти топоніміки, зводять пам'ятники, малюють мурали. А головне – пам'ять про Симона Петлюри увічнена в сучасному українському війську. Вояки Армії УНР і сам Головний отаман носили на однострої нарукавний тризуб. Продовжуючи петлюрівські традиції, тризуб став частиною військової айдентики Сил оборони України. З 2017 року він став частиною однострою українських воїнів. 152-га окрема єгерська бригада здобула почесне найменування – імені Симона Петлюри. Військовослужбовці бригади захищають нашу країну на різних напрямках російсько-українського фронту.

Перевидано багато книг про С. Петлюру, бо сучасне покоління мусить знати й розуміти вагу і значення доби УНР, яку символізує ім'я С. Петлюри. Історія – це вчителька. Вчімося у неї. Бо доля нашої держави в руках теперішнього покоління. Дай Боже, щоб воно гідно продовжило велику справу С. Петлюри, бо наші вороги не зникли. Вони тепер не можуть погодитися, що Україна є і буде незалежною державою, і що в Україні є традиції готовності побороти їх.

Рекомендовано до прочитання:

Бохан О. Видатна постать української історії / О. Бохан // Дати і події, 2019, перше півріччя : календар знаменних дат. – Київ, 2018. – № 1. – С. 80-84.

Веремійчик О. Великий державник України Симон Петлюра у дослідженнях істориків / О. Веремійчик // Українське Слово. – 2020. – 11 квіт.-24 квіт. – С. 5, 17.

Єжижанський О. Московські кулі – для Петлюри / О. Єжижанський // Історія плюс. – 2016. – № 5. – С. 4-5.

Здобутки й поразки Симона Петлюри // Сядро В. В., Скляренко В. М. Україна. 101 героїчна битва / В. Сядро, В. Скляренко. – Харків : Веста, 2010. – С. 42-43.

Іванис В. Симон Петлюра – Президент України / В. Іванис. – 2-ге вид. Коштом Миколи Кушніренка, США. – Київ : Наукова думка, 1993. – 270 с.

Коляда І. «...Стояв на своїй позиці, не похитнувшись...» : (історико-біографічний нарис до 100-річчя Української революції (1917-1921 рр.) / І. Коляда // Історія в школі. – 2019. – № 5-6. – С. 1-9.

Лазарева А. Символ великої самотності / А. Лазарева // Український тиждень. – 2020. – № 23. – С. 40-41.

Литвин С. Симон Петлюра у боротьбі за самостійну Україну / С. Литвин. – Київ : Смолоскип, 2018. – 680 с.

Наєнко М. «Справжній державний муж...» / М. Наєнко // Літературна Україна. – 2018. – 29 листоп. – С. 20.

Національне військове будівництво і проблема статусу України // Петровський В. В. Історія України: неупереджений погляд: Факти. Міфи. Коментарі / В. Петровський. – Харків : ВД «Школа», 2010. – С. 273-279.

Перша війна російських більшовиків проти УНР (грудень - липень 1918) // Савченко В. Дванадцять війн за Україну / В. Савченко. – Київ : Нора-Друк, 2016. – С. 7-60.

Руденко Р. Петлюра Симон Васильович / Р. Руденко // Державні, політичні та громадські діячі України: політичні портрети : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів I-IV рівнів акредитації / за заг. ред. М. І. Панова. Кн. 1. – Київ : Видавничий Дім «Ін Юре», 2002. – С. 301-304.

С. Петлюра // Яневський Д. Загублена історія втраченої держави / Д. Яневський. – Харків : Фоліо, 2009. – С. 56-57.

Симон Петлюра // Нартов В. Видатні особистості України / В. Нартов. – Харків : Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2007. – С. 159-165.

Симон Петлюра (1879-1926) // Творці державного престижу / авт.-упоряд. М. Главицький, Н. Наумова. – Київ : ТОВ «Видавничо-друкарська група КМ-БУКС», 2021. – С. 405-461.

Степаненко М. І. У 100-ліття народження Симона Петлюри – Президента Української Народної Республіки / М. І. Степаненко. – Вашингтон : Україна, 1979. – 74 с.

Українська Центральна Рада: народження та статус // Яневський Д. Формування української еліти: 20-30-ті роки ХХ століття / Д. Яневський. – Харків : Фоліо, 2024. – С. 91-104.

Файзулін Я. Мрія, яка так і не стала реальністю / Я. Файзулін // Локальна історія. – 2020. – № 1. – С. 46-51.

Чобіт Д. Російські анафеми українським героям / Д. Чобіт // Дзвін. – 2025. – № 3. – С. 145-166.

Шаповал Ю. Діячі Української революції / Ю. Шаповал // Чумацький шлях. – 2019. – № 1. – С. 8-11.

Шлапак Я. Фундатор української державності / Я. Шлапак // Демократична Україна. – 2019. – 17 трав. – С. 13.

Заповіт Петлюри // Шлях Перемоги. – 2026. – 22 трав. – С. 7

Яневський Д. Що таке братство української державності, хто такі «братчики» і до чого тут масони? / Д. Яневський // Проект «Україна». Архітектори,

виконроби, робітники. А-Г / Д. Яневський. – Харків : Фоліо, 2017. – С. 35-38.

Яневський Д. Б. Проект «Україна». Грушевський. Скоропадський. Петлюра. Таємна історія української державності / Д. Б. Яневський. – Харків : Прапор, 2012. – 921 с.

Степан Бандера: революціонер і символ боротьби

Степан Бандера – це ім'я, що пульсує в серці української історії як символ непохитної волі до свободи. Народжений 1 січня 1909 року в селі Старий Угринів на Івано-Франківщині в родині греко-католицького священника Андрія Бандери, він виріс серед бурхливих подій Першої світової війни та польської окупації, які загартували його характер. Як лідер революційної фракції Організації українських націоналістів (ОУН-Б), Бандера очолив підпільну боротьбу проти тоталітарних режимів – польського, нацистського та радянського, ставши втіленням ідеї самостійної соборної України.

Його життя – ланцюг драматичних поворотів: від студентських змов у Львові до Варшавського процесу 1936 року, де поляки винесли йому два довічні ув'язнення, від проголошення Акту відновлення Української Держави 30 червня 1941-го у Львові до трирічного ув'язнення в нацистському Заксенхаузені. Навіть після війни, у еміграції в Мюнхені, Бандера координував антирадянське підпілля, доки агент КДБ Богдан Сташинський не отруїв його ціанідом 15 жовтня 1959-го. Сьогодні Бандера – не просто історична постать, а живий

символ опору агресору, чие ім'я скандують тисячі на щорічних ходах.

1929 рік став поворотним: Степан приєднався до ОУН, створеної на базі УВО для збройної боротьби за незалежність. Організація кипіла – польська окупація душить українські школи, Голодомор 1932-1933 рр. забирає мільйони життів на Сході. Бандера, як член Крайової ексекютиви, організовує просвітницьку роботу: будує школи в селах, поширює підпільну пресу. Його перша велика роль – крайовий провідник ОУН на Західній Україні з 1933-го. Тут він координує акції протесту, озброєні групи, замаху на окупантів.

Важко, однак, вважати колаборантом людину, яка більшу частину війни просиділа під нацистським арештом і в нацистському концтаборі. Бандера твердо відмовився виконати вимогу нацистів скасувати Акт відновлення української держави. Головною метою його життя було досягнення української національної незалежності. Заради цієї мети він готовий був померти або укласти союз навіть із самим дияволом, що не раз доводив своїми вчинками. Але хто з тодішніх лідерів не був таким? Для Бандери двома головними ворогами української незалежності були СРСР і Польща, тож за формулою «ворог мого ворога – мій друг»

гітлерівська Німеччина мала б стати союзником, але не стала. Гітлер був принциповим противником ідеї української держави. Доказом цього, зокрема, стали арешт та ув'язнення Бандери.

Степан Бандера одночасно виступав і проти фашистської Німеччини, і проти комуністичної Росії. Він виходив із основної концепції – незалежності України – і вів непримиренну боротьбу з двома її ворогами.

Степан Бандера прекрасно розумів, що «гітлерівська Німеччина не думає позитивно ставитися до справи державної самостійності України», тому «не можна було сподіватись на успішність переговорів». Він був переконаний, що український народ має створити своє життя «за власною волею, власними рішеннями». Тому цілком логічним виглядає Акт 30 червня 1941 року, коли у Львові була проголошена незалежність України. «Ми глибоко переконані, – писав Степан Бандера, – що честь Нації, історична і політична конечність наказували так поступати. Ми не мали надій на те, що такі довершені факти і так виявлена рішуча воля українського народу вплинуть на зміну політичних планів Гітлера супроти України. Їх ніщо взагалі не могло змінити. Але тільки рішучі і довершені діла з нашого боку могли створити ясну ситуацію, перекреслити найнебезпечніші для України підступні гітлерівські задуми й зберегти відкритий, чистий шлях для дальшої незалежної визвольної політики».

Щодо антикомунізму Степана Бандери, то в цьому, здається, не сумнівається ніхто. Лише самі заголовки статей Провідника багато про що свідчать: «З москалями нема спільної мови», «Первородний гріх проросійської концепції», «Незмінна стратегія Москви» тощо.

Те, що фашисти декілька років протримали його в концтаборі, а комуністи вбили, – найбільше свідчить про антифашизм і одночасно антикомунізм Степана Бандери.

Спадщина Бандери складна й суперечлива: для одних – герой визвольних змагань, для інших – радикал через методи ОУН. У 2025-2026 роках, під час повномасштабної війни, його постать набула нового виміру – як нагадування про ціну незалежності.

Рекомендовано до прочитання:

Бандера: старі та нові міфи // В'ятрович В. Україна. Історія з грифом «Секретно» / В. В'ятрович. – Харків : Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля. – 2015. – С. 358-368.

Вбивство Степана Бандери. – Львів : Червона калина, 1993. – 355 с.

Війна 1944-1954 рр. УПА – армія нескорених // Чорна С. З братами не воюють / С. Чорна. – Київ : Прометей, 2021. – С. 92-99.

Гоменюк І. Три шляхи ОУН / І. Гоменюк // Локальна історія. – 2022. – № 1. – С. 36-41.

Гордасевич Г. Л. Степан Бандера : людина і міф / Г. Л. Гордасевич. – 4-те вид., ювілейне. – Львів : Апріорі, 2008. – 208 с.

Життя Провідника на карті Європи // Локальна історія. – 2022. – № 1. – С. 8-28.

Ісаюк О. Покарання за незалежність / О. Ісаюк // Локальна історія. – 2022. – № 1. – С. 45-49.

Кралюк П. Феномен Степана Бандери / П. Кралюк // Сила м'якого знака, або Повернення Руської правди. – Київ : Українська прес-група, 2011. – С. 691-713.

Медуниця О. Кому і чому знову заважає Бандера / О. Медуниця // Шлях Перемоги. – 2025. – 17 січ. – С. 2.

Офіцинський Р. Степан Бандера / Р. Офіцинський. – Харків : Фоліо, 2024. – 608 с.

Перепічка Є. В. Феномен Степана Бандери / Є. В. Перепічка. – Львів : СПОЛОМ, 2006. – 736 с.

Посівнич М. Степан Бандера / М. Посівнич. – Харків : Клуб Сімейного Дозвілля, 2015. – 254 с.

Романюк О. Бандера Степан Андрійович (1.01.1909-15.10.1959 р.) / О. Романюк // Державні, політичні та громадські діячі України: політичні портрети : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів I-IV рівнів акредитації / за заг. ред. М. І. Панова. Кн. 1. – Київ : Видавничий Дім «Ін Юре», 2002. – С. 329-331.

Сич О. Останній день життя Степана Бандери / О. Сич // Шлях Перемоги. – 2025. – 24 жовт. – С. 7.

Сич О. Шістдесят років Безсмертя / О. Сич // Шлях Перемоги. – 2025. – 24 жовт. – С. 7.

Степан Бандера // Видатні постаті в історії України ХХ ст. – Київ : Вища школа. – 2011. – С. 24-26.

Степан Бандера // Кошик М. 100 українців, яких варто знати / М. Кошик – Крихівці : Видавництво «Магура». – С. 158-159.

Степан Бандера // Нартов В. Видатні особистості України / В. Нартов. – Харків : Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2007. – С. 273-280.

Степан Бандера : ... коли один скаже: Слава Україні! / [упорядник М. Посівнич]. – [Брустурів] : Дискурсус, [2015]. – 160 с.

«Степан Бандера ненавидить так само росіян, як і німців» // Файзулін Я. Історія.UA: постаті, факти, версії / Я. Файзулін. – Київ : Видавничий дім «КОМОРА», 2021. – С. 162-170.

Страсті за Бандерою / [упорядники : Т. С. Амар, І. Балинський, Я. Грицак]. – 2-ге вид. – Київ : Грані-Т, [2011]. – 400 с.

Сушинський Б. І. Лицарський хрест : історичний роман / Б. І. Сушинський. – Одеса : ЯВФ, 2006. – 464 с.

«Цей постріл був ударом для честі нашої держави» // Файзулін Я. Історія.UA: постаті, факти, версії / Я. Файзулін. – Київ : Видавничий дім «КОМОРА», 2021. – С. 364-371.

Чобіт Д. Російські анафеми українським героям / Д. Чобіт // Дзвін. – 2025. – № 3. – С. 145-166.

Яневський Д. Б. Бандера. Шухевич / Д. Б. Яневський. – Харків : Бібколектор, 2021. – 506 с.

«Голоси сумління» – дисиденти

Незважаючи на репресії, ідея незалежності продовжувала жити серед українців. Наприкінці 1980-х років, коли Радянський Союз почав розпадатися, український народ знову піднявся на боротьбу за свободу. 24 серпня 1991 року Верховна Рада УРСР проголосила незалежність України, що було підтверджено на всеукраїнському референдумі 1 грудня 1991 року, коли понад 90% виборців підтримали незалежність.

Українські дисиденти 1960-1980-х років («шістдесятники») стали «голосами сумління», відкрито протистояли радянському тоталітаризму, переслідуванням та русифікації. Вони використовували ненасильницькі методи: правозахисну діяльність, «самвидав», відкриті листи-протести. Серед відомих діячів – Василь Стус, В'ячеслав Чорновіл, Левко Лук'яненко, Іван Світличний, Алла Горська, Ліна Костенко.

«Шістдесятники» мали на меті демократизацію суспільства, дотримання прав людини, збереження української мови та культури, реалізація права на державність.

Явище шістдесятників було найяскравішою формою бунту проти радянського тоталітаризму, саме тому самвидав варто розуміти як форму не лише інтелектуального спротиву, а і масового руху за політичне самовизначення з метою відновлення української державності.

Головним завданням самвидаву було прагнення подати об'єктивну інформацію про явища та процеси в українському громадському, культурному та літературному житті, що приховувалися або ж замовчувалися радянською владою.

Однією з передумов появи самвидаву в українському культурному просторі була політика радянської влади, що спрямовувалася на заборону та переслідування. Радянська влада та КДБ застосовували звільнення з роботи, обшуки, арешти, тривалі ув'язнення в таборах та примусове лікування в психіатричних лікарнях.

Арешти дисидентів та контроль над вільним словом лише посилювали потребу в альтернативних джерелах інформації.

Саме в цей період Микола Руденко оголосив про створення Української Гельсінської Групи (УГГ). І це була перша в СРСР легальна правозахисна організація, яка відкрито виступила проти порушень прав людини на теренах УРСР – прав українців як народу.

Дисиденти, попри нерівні сили, зруйнували монополію радянської ідеології та підготували підґрунтя для незалежності України.

Чорновіл: людина, яка наблизила Незалежність

Серед частини суспільства чомусь сформувалося стійке переконання, що Чорновіл був «західником», тобто вихідцем із заходу України. Це зовсім не так. Він народився 24 грудня 1937 року в селищі Єрки, що нині належить до Звенигородського району Черкаської області. Тобто, В'ячеслав Максимович був уродженцем центру України, і походив він із давнього козацького роду.

Усе своє життя В'ячеслав Чорновіл віддав боротьбі за Україну і права людини. Закінчивши факультет журналістики Київського університету з «червоним» дипломом, він під час випускного вечора пішов на Володимирську гірку і присягнувся, що все життя боротиметься за Україну. Через свої політичні переконання не зміг захистити кандидатську дисертацію в аспірантурі.

Зазвичай, початок дисидентської діяльності В'ячеслава Максимовича пов'язують зі знаменитою акцією у київському кінотеатрі «Україна» на прем'єрі фільму «Тіні забутих предків». Там було виголошено протест проти політичних арештів української інтелігенції. Насправді, ще за місяць до того, 8 серпня 1965 року Чорновіл виступив із антикомуністичною промовою на відкритті пам'ятника Тарасові Шевченку в селі Шешори Косівського району Івано-Франківської області.

1967 року В'ячеслав Максимович уклав документальну збірку «Лихо з розуму (Портрети двадцяти «злочинців»)», де описав історії репресованих українських інтелігентів. Видання стало надзвичайно популярне за кордоном, а для автора коштувало свободи – тоді він уперше був засуджений до позбавлення волі.

Звільнившись за амністією, видавав у Львові машинописний журнал «Український вісник», на сторінках якого подавалася інформація про порушення свободи слова та прав, гарантованих Конституцією СРСР, про судові й позасудові репресії, факти шовінізму й українофобії, становище українських політв'язнів, про акції протесту. Далі був другий арешт, мордовські табори й заслання до Якутії.

Та Чорновіл не припиняв боротьби. Щойно знову опинившись на свободі, він став членом Української Гельсінської групи. Після чого майже одразу – ще один арешт і 5 років неволі й заслання. Дисиденти, які добре знали В'ячеслава Максимовича, називали його «зеківський генерал», слідчі – «невгамовний». Справді, за словами соратника Чорновола Ярослава Кендзьора, кадебісти «стогнали, вже боялися запрошувати його. Він знущався над ними. Його інтелект, орієнтація у будь-якій сфері доводили їх до божевілля. Він кепкував, насміхався з них».

До України В'ячеслав Чорновіл повернувся тільки 1985 року, після початку Перебудови. Став одним із провідників національно-визвольного руху. Він був ініціатором та ідейним натхненником створення Української Гельсінської спілки; займався перепохованням Василя Стуса, Юрія Литвина й Олекси Тихого у Києві;

був співзасновником Народного Руху України, організатором Живого ланцюгу Соборності від Києва до Львова 21 січня 1990 року.

Тріумфальними стали для В'ячеслава Максимовича 1990 – 1991 роки. Він був серед ініціаторів проголошення *Декларації про державний суверенітет України й Акта проголошення незалежності України*, сприяв ухваленню Указу Президії Верховної Ради «Про заборону діяльності Компартії України». Відомо, що ввечері 24 серпня 1991 року саме Чорновіл запропонував внести до парламентської зали синьо-жовтий прапор, з

яким українці стояли на барикадах біля російського Білого дому, а також – підняти національний прапор над куполом парламенту. 1 грудня 1991-го В'ячеслав Максимович балотувався у Президенти України. Перемогти не зміг. За нього віддали свої голоси майже 7,5 мільйонів українців, за Леоніда Кравчука – понад 19,6 мільйонів. Але безперечним тріумфом було те, що того ж дня понад 90% учасників Всеукраїнського референдуму підтримали Акт проголошення незалежності України. В'ячеслав Чорновіл залишався одним із чільних політиків національно-демократичного спрямування аж до своєї трагічної загибелі 25 березня 1999 року...

Це була Людина, яка зробила все, щоб омріяна Незалежність України стала дійсністю.

Рекомендовано до прочитання:

В'ячеслав Чорновіл // Вінцковський Т. С. Політичні діячі України: 1917-2004 рр. : навч. посіб. / Т. С. Вінцковський. – Харків : Ранок, 2005. – С. 70-72.

В'ячеслав Чорновіл // Кошик М. 100 українців, яких варто знати / М. Кошик. – Криві Річки : Видавництво «Магура». – С. 186-187.

В'ячеслав Чорновіл // Нартов В. Видатні особистості України / В. Нартов. – Харків : Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2007. – С. 330-342.

В'ячеслав Чорновіл // Саєнко А. Історії про життя ще 50 українців та українок / А. Саєнко. – Харків : Видавництво «Ранок», 2024. – С. 22-23.

В'ячеслав Чорновіл // Творці державного престижу / авт.-упоряд. М. Главицький, Н. Наумова. – Київ : ТОВ «Видавничча група КМ-БУКС», 2021. – С. 515-563.

Гриневич В. Самотність на вершині / В. Гриневич // Урядовий кур'єр. – 2022. – 24 груд. – С. 3.

Жулинський М. Дорога болю і боротьби В'ячеслава Чорновола / М. Жулинський // Жулинський М. Слово на сторожі нації / М. Жулинський. – Київ : Український письменник, 2015. – С. 881-885.

Зварич О. На полювання вийшли камази й автоматники. резонансні вбивства 1990-х / О. Зварич // Локальна історія. – 2025. – № 3-4. – С. 130-139.

Зустріч у Братиславі (пам'яті В. Чорновола) // Неврлий М. Минуле й сучасне : збірн. слов'язознавчих праць / М. Неврлий. – Київ : Смолоскип, 2009. – С. 716-718.

Консолідація опозиції: фронт чи рух? // Бойко О. Д. 30 років незалежності України: у 2-х т. – Т. 1. До 18 серпня 1991 року / О. Бойко. – Харків : Фоліо, 2021. – С. 120-144.

Лукаш С. Чорновіл В'ячеслав Максимович (24.12.1937-25.03.1999) / С. Лукаш // Державні, політичні та громадські діячі України: політичні портрети : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів I-IV рівнів акредитації / за заг. ред. М. І. Панова. Кн. 1. – Київ : Видавничий Дім «Ін Юре», 2002. – С. 459-462.

Лукаш С. Чорновіл В'ячеслав Максимович (24.12.1937-25.03.1999): політик і журналіст / С. Лукаш // Державні, політичні та громадські діячі України: політичні портрети : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів I-IV рівнів акредитації / за заг. ред. М. І. Панова. Кн. 1. – Київ : Ін Юре. – 2002. – С. 459-462.

«Ми, українці, були, є і завжди будемо вільними!»: до 75-річчя від дня народження В. М. Чорновола // Календар знаменних і пам'ятних дат. – Київ, 2012. – № 4. – С. 93-104.

Стецишин О. В'ячеслав Чорновіл: 13 фактів про відомого дисидента / О. Стецишин // Історія плюс. – 2022. – № 12. – С. 10-11.

Суспільно-політична динаміка життя українського суспільства // Петровський В. В. Історія України: неупереджений погляд: Факти. Міфи. Коментарі / В. Петровський. – Харків : ВД «Школа», 2010. – С. 504-538.

Чобіт Д. Російські анафеми українським героям / Д. Чобіт // Дзвін. – 2025. – № 3. – С. 145-166.

Чорновіл В'ячеслав Максимович // Гусак С. В. Легендарні постаті України / С. Гусак. – Харків : Торсинг, 2009. – С. 63-64.

Чорновіл В. М. Пульс української незалежності : колонка редактора / В. М. Чорновіл. – Київ : Либідь, 2000. – 624 с.

Василь Стус: борець за права українського народу

В історії кожної нації є особистості, що стають символами боротьби за незалежність. Однією з таких видатних постатей в Україні є Василь Стус – поет, публіцист, громадський діяч і борець за права українського народу, культурну автономію України. Його доля виблискує як ліхтар гідності, освітлюючи темні сторінки минулого та пророкуючи важливі уроки наступним поколінням. Більшу частину свідомого життя провів у в'язницях і таборах.

Василь Стус в епоху тоталітарного режиму визначав себе не лише поетом, але й невгамовним борцем за права свого народу та його незалежності. В ім'я простих людей він виступав проти політичного тиску й системних порушень прав

людини. Його вірші та публіцистика віддзеркалюють пристрасну любов до України та тверду віру в її суверенітет.

Творчість Василя Стуса, у якій він засуджував безглуздість системи та висловлював патріотичні почуття, окрилювала багатьох українців. Його вірші, які виникали в умовах політичного утискання, лунають як заклик до об'єднання, до визволення духу нації від зовнішнього тиску. Стус не просто ставав на захист української мови та культури, він

був виразником ідеї незалежності та поваги до гідності кожного українця.

Він виступав не лише проти політичного утискання, а й настійно афірмував свою українську ідентичність. Стус прагнув бути справжнім українцем у країні, яка намагалася знищити його національні корені. Його тверда віра в право кожного народу на власний шлях та самовизначення робить його фігурою, якою пишається кожен українець.

Сучасні події в Україні, зокрема російське повномасштабне вторгнення, надають життєвої сили словам і вчинкам Василя Стуса. Його боротьба за українську незалежність набуває особливого сенсу, коли ми зіткнулися з агресією з боку Росії. У ці дні важких випробувань доля Василя Стуса нагадує, як важливо залишатися вірними своїм ідеалам, незважаючи на труднощі.

Василь Стус відомий своєю невідступністю перед режимом, а його приклад надихає сучасне покоління на стійкість у боротьбі за свої права та свободу. Його слова про гідність і незалежність стають не лише частиною культурної спадщини, але й запалюють вогник непохитності в серцях тих, хто сьогодні стоїть на захисті своєї країни.

Василь Стус – велика душа, яка і досі живе у нас через його творчість та вклад у визвольний рух українського народу. Нехай його приклад буде вічним оберегом та палким напутником у нашій невідкладній боротьбі за свободу та незалежність, а його доля завжди нагадує нам про те, що вартість свободи вимагає від нас щоденних зусиль та готовності захищати нашу незалежну, вільну Україну.

Сподіваємося, що кожен громадянин України знайде у собі ту сміливість та відданість, яку виявляв Василь Стус. В його долі ми бачимо не лише трагічний епізод минулого, але й безсмертний дух боротьби, який залишається актуальним і сьогодні.

Рекомендовано до прочитання:

«А ми все визначаємось...» // Шаповал Ю. Торкнутись історії / Ю. Шаповал. – Київ : Парламентське видавництво, 2017. – С. 305-308.

Базилеос // Сверстюк Є. О. Світлі голоси життя / Є. Сверстюк. – Київ : ТОВ Видавництво «КЛІО», 2014. – С. 538-580.

Василь Стус. Феномен доби // Жулинський М. Українська література: творці і твори : учням, абітурієнтам, студентам, учителям / М. Жулинський. – Київ : Либідь, 2011. – С. 1070-1080.

Василь Стус: життя, творчість і безсмертя // Голос України. – 2025. – 4 верес. – С. 7.

Василь Стус // Кошик М. 100 українців, яких варто знати / М. Кошик – Крихівці : Видавництво «Магура». – С. 184-185.

Василь Стус // Нартов В. Видатні особистості України / В. Нартов. – Харків : Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2007. – С. 305-312.

Василь Стус // Саєнко А. Історії про життя ще 50 українців та українок / А. Саєнко. – Харків : Видавництво «Ранок», 2024. – С. 40-41.

Діти війни // Мокрик Р. Бунт проти імперії: українські шістдесятники / Р. Мокрик. – Київ : А-Ба-Ба-Га-Ла-Ма-Га, 2023. – С. 34-76.

Жулинський М. Василь Стус: нове народження в онові духу / М. Жулинський // Жулинський М. Слово на сторожі нації / М. Жулинський. – Київ : Український письменник, 2015. – С. 84-93.

Зятьєв С. За право бути собою / С. Зятьєв // Військо України. – 2018. – № 1. – С. 54-59.

Ковальчук А. Стус продовжує боротися з москвою / А. Ковальчук // Україна молода. – 2025. – 8 січ. – С. 10-11.

Кривда М. Хто ми є і яку силу маємо / М. Кривда // Україна молода. – 2025. – 19 листоп. – С. 12.

Леошко В. Нескорені донеччани: у кожної епохи – своя зірка / В. Леошко // Голос України. – 2021. – 6 жовт. – С. 12.

Лозовий В. Стус Василь Семенович / В. Лозовий // Державні, політичні та громадські діячі України: політичні портрети : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів I-IV рівнів акредитації / за заг. ред. М. І. Панова. Кн. 1. – Київ : Видавничий дім «КОМОРА», 2002. – С. 443-447.

Матвіюк К. Табірні спогади : (до 83-річчя з дня народження Василя Стуса) / К. Матвіюк // Українська літературна газета. – 2020. – 18 груд. – С. 6.

Мельниченко І. «Паталогічно чесні» – Василь Стус і Вацлав Гавел – аспекти спротиву тоталітаризму в контексті руху «шістдесятництва» / І. Мельниченко // Всесвіт. – 2025. – № 5-8. – С. 312-316.

Операція «Блок». Дія перша // В'ятрович В. Україна. Історія з грифом «Секретно» / В. В'ятрович. – Харків : Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2015. – С. 413-417.

Пуніна О. «Заборонений»: Стус кінематографічний / О. Пуніна // Слово і Час. – 2022. – № 3. – С. 64-75.

Стус Василь Семенович // Провідники духовності в Україні : довідник / за заг. ред. І. Ф. Кураса. – Київ : Вища школа, 2003. – С. 314-316.

Левко Лук'яненко: із когорти праведників

7 липня 2018 року в Києві попрощалися із відомим дисидентом і правозахисником, співзасновником Української Гельсінської групи, народним депутатом України багатьох скликань, співавтором Акту проголошення незалежності України, Героєм України, лауреатом Шевченківської премії, багаторічним головою Асоціації дослідників голодоморів в Україні Левком Лук'яненком. Утім, усі ці звання та регалії можна було б замінити двома словами – Великий Українець. Бо саме Україною жив Левко Григорович усе своє довге і непросте життя, за неї відсидів 27 років, її майбутнім переймався до останнього подиху.

Левко Лук'яненко в Радянському Союзі міг зробити блискучу кар'єру. Молодий фронтовик (його мобілізували наприкінці 1944-го, 15-річним, бо він так і не зміг довести, що народився у 1928-му), який пройшов Австрію, служив у Грузії та Закавказзі, аж до 1953-го, він мав усі шанси вислужитися і забути про своє «селянське минуле».

Комсомолец, пізніше – член партії, він закінчив вечірню офіцерську школу, а тоді вступив на юридичний факультет престижного Московського університету, після закінчення якого став штатним пропагандистом Радехівського райкому КПРС, а з 1959-го – працівником адвокатури Глинянського району Львівської області.

Партія любила таких молодих і активних, тож, за бажання, можна було «далеко піти»

Натомість Левко Лук'яненко обрав шлях свідомої боротьби за справедливість. Це рішення зріло в душі ще з юності (у той же Московський університет він вступав, щоб «не тільки мати шаблю, а й відточити розум»), але остаточно воно сформувалося під час служби в Австрії, коли Левко мав змогу порівняти життя в Україні, в Європі і те, що про це говорила офіційна пропаганда. Особливо його, людину, яка пережила Голодомор і бачила смерті навколо, вразили ешелони, які везли через Баден українську пшеницю в Європу в той час, як в Україні люди голодували.

«То було велике обурення і несправедливість, яку я усвідомлював поступово. Врешті, вирішив, що піду шляхом Северина Наливайка – буду боротися за самостійну Україну. Я тоді став і поклявся перед небом. Був звичайний день – нічого не сталося. Земля як крутилася, так і продовжила крутитися. Але клятву я витримав», – згадував він пізніше в інтерв'ю «Українській правді».

Цей тернистий шлях він і справді пройшов від початку і до кінця, хоча не раз доводилося кидати виклик смерті. І тоді, коли в січні 1961 за створення опозиційної до радянської влади Української робітничо-селянської спілки, яка виступала за конституційне відокремлення України від СРСР, його засудили до розстрілу «за антирадянську агітацію та пропаганду», і він 72 доби провів у

камері смертників, слухаючи, як за стіною наглядачі перекладають з ящика в ящик набої.

І тоді, коли після «милостивої» заміни смертної кари 15-ма роками ув'язнення в таборі суворого режиму, етапами добрався до Мордовії і там, у таборі, відстоювати свої людські права. І в цьому йому дуже стали в нагоді юридичні знання, отримані в Московському університеті.

«Я з молодю готувався до боротьби. І в майбутньому бачив не посольську посаду, а могилу в степу. Я залізно вірив у справедливість боротьби і неминучість краху імперії і свободи України, але в мене не було такої твердої віри, що я дійду до дня свободи», – згадував він у 1992 році, ставши українським амбасадором у Канаді.

Власне, мордовські табори, як і для багатьох дисидентів, стали для Левка Лук'яненка ще одним, набагато потужнішим інструментом для усвідомлення свого шляху.

«В таборах він побачив людей, яких він особисто не знав. Повстанців, греко-католицьких священиків, євреїв-сіоністів, московських монархістів, литовців, латишів, вірмен, грузин. Тобто той досвід інтернаціоналізму, який радянська влада вважала за доцільне вкласти в голову кожному, в таборах був реалізований. Там були найвизначніші представники своїх народів. Майже всі були прихильниками незалежності своїх народів. Тільки частина російських монархістів чи «общедемократів» не розглядали питання розвалу Радянського Союзу як необхідну умову для відродження або для покращення життя», – згадував про ту атмосферу відомий історик Вахтанг Кіпіані.

Тож після звільнення у 1976 році Левко Лук'яненко знову з головою поринає в боротьбу і стає одним із засновників Української Гельсінської групи, формальним завданням якої було «виявлення фактів порушення прав людини та інформування про це радянський уряд та інші 34 країни-підписанти». А насправді УГГ стало потужним механізмом донесення правди про ситуацію з правами людини на теренах СРСР і підтримки дисидентського руху.

Працюючи над меморандумом групи, усі співзасновники підписалися справжніми іменами та залишили свої контакти. Це був виклик системі, але це було зроблено свідомо, щоб КДБ не мала підстав звинуватити їх у створенні підпільної організації.

Як наслідок – новий арешт і нове заслання. Нові люди, нові знайомства, нові контакти. І нові втрати – Левко Лук'яненко мимоволі став свідком останніх днів життя Василя Стуса. *«Свобода ніколи не діставалась легесенько, за свободу треба платити стражданнями – ми всі це знали»*, – казав Лук'яненко.

Попри це, і в таборах він виявляв неабиякий дипломатичний талантизм та вміння переконувати. «Левко в нас був авторитет безумовний. Коли треба було десь розв'язати якесь питання – йдеш до Левка, і він усе розв'язував. Він так усе умів розкласти на полочки, що ти з ним поговориш хвилин 10-20-30 – і вже відходиш переконаний у його правоті», – згадував його побратим Олекса Різниченко.

Весь цей досвід боротьби став у пригоді, коли у 1988-му він знову вийшов на свободу. Вітри змін на той час сколихнули суспільство, тож у 1990 році Лук'яненко стає одним із дисидентів, обраних на демократичних виборах до Верховної Ради України. А 24 серпня 1991 року, на день народження, саме в його руках опиняється шкільний зошит, на сторінках якого з'являються слова історичного *«Акту проголошення незалежності України»*. «Ми всі обнімалися, потім мене качали на руках, а я постійно думав, що, якби моє життя закінчилось би прямо зараз, я б знав, що прожив його не марно», – згадував він.

Багато хто закидає Левку Лук'яненку його участь у президентських виборах 1991 року, де той посів третє місце. Мовляв, якби він зняв свою кандидатуру на користь В'ячеслава Чорновола, у того були всі шанси обійти Леоніда Кравчука і повести Україну іншим шляхом. Сам же Лук'яненко бачив цю кампанію лише як можливість ширшого спілкування з людьми та агітації за Незалежність України (в один день із президентськими виборами відбувався референдум, який мав перетворити проголошення Незалежності із рішення Верховної Ради України на всенародне волевиявлення). І максимально скористався усіма перевагами, які давав статус кандидата в Президенти.

Можливо, це справді була помилка. Як і відхід від керівництва створеної ним Української республіканської партії та від'їзд до Канади у ролі Надзвичайного і Повноважного посла України. Але не помиляється лише той, хто нічого не робить. А Левко Лук'яненко жодного дня не міг без діла, використовуючи найменшу можливість відстоювати справедливість, бути серед людей, переконувати їх, надихати.

Він один з перших порушив у суспільстві тему Голодомору, ще до Помаранчевої революції доклавши чимало зусиль, щоб цей факт став частиною суспільного дискурсу, частиною нашої історичної пам'яті.

Паралельно з цим в різні часи він був президентом Української ланки Всесвітньої ліги за свободу та демократію; членом спеціальної ради «Громадської ініціативи «Форум національного порятунку» (з лютого 2001-го); членом редакційної комісії, представником Громадянського Комітету захисту Конституції «Україна без Кучми» для ведення переговорів з представниками режиму (з лютого 2001-го) тощо. *«Ні в якому разі не зупиняйтеся! Не дозволяйте собі ніякого розчарування! Маєте розуміти, що наш шлях тільки розпочався»* – таким було його життєве кредо.

І в останні дні, попри поважний вік, Левко Лук'яненко брав активну участь у житті держави. Мало хто знає, що частину своєї Шевченківської премії 2016 року він виділив на будівництво храму святителя Миколая Чудотворця у рідному селі Хотів на Київщині. Що від початку російсько-української війни він регулярно їздив на передову до наших захисників, а в останні дні працював над агітаційними та мотиваційними матеріалами для бійців.

«У нього була ідея створити брошуру для хлопців на передовій «Чому я захищаю Україну» – такі відповіді на запитання. Він казав: «війна закінчиться,

коли ми будемо хотіти не миру, а перемоги», – розповів в ефірі 5-го каналу онук Левка Григоровича Захар Стасів.

Левко Лук'яненко вірив у цю перемогу. «Війна із Московією – це необхідна умова, і ми маємо боротися, бо тільки поборовши Москву, Україна стане посправжньому незалежною. У цьому відношенні – великі плюси, тому що вперше за багато століть Україна не має багато ворогів. Україна має тільки одного ворога, а багато держав нас підтримує», – казав він.

Згадуючи про Левка Лук'яненка, відомий філософ Олег Покальчук порівняв його із 36 праведниками із містичного оповідання Борхеса. «Їхня особливість в тому, що ніхто з оточуючих не вважає їх за праведників, та й вони самі цього не знають. Знає це лише Бог. І коли хтось із них вмирає, інший невідомий так само заступає його місце, сам того не підозрюючи. Коли раптом їх стане на одного менше, світ завершить своє існування», – написав Покальчук.

Левко Лук'яненко і справді, навіть відійшовши від активної політики, лишився для багатьох моральним орієнтиром. Бо ще в юності зрозумів, що сильнішою за зброю може бути лише Правда.

Рекомендовано до прочитання:

Гавриш І. Батько української незалежності / І. Гавриш // Історія плюс. – 2022. – № 9. – С. 9.

Гавриш І. «Засудити до розстрілу!» : [65 років тому відбувся перший повоєнний процес над українськими дисидентами] / І. Гавриш // Історія плюс. – 2026. – № 5. – С. 10-11.

Дисидентський рух // Баран В. К., Даниленко В. М. Україна в умовах системної кризи (1946-1980-і рр.) / В. Баран, В. Даниленко. – Київ : Видавничий дім «Альтернативи», 1999. – Т. 13. – С. 222-241.

Ковальчук А. Український народ пам'ятає і шанує національних героїв (до першої роковини Левка Лук'яненка) / А. Ковальчук // Українське Слово. – 2019. – 26 лип.-12 серп. – С. 10-11.

Ковальчук А. Яскравий символ епохи. Світлої пам'яті Левка Лук'яненка / А. Ковальчук // Слово Просвіти. – 2018. – 23-29 серп. – С. 5.

Левко Лук'яненко // Кошик М. 100 українців, яких варто знати / М. Кошик – Крихівці : Видавництво «Магура». – С. 180-181.

Левко Лук'яненко: смертний вирок / В. Власенко // Голос України. – 2023. – 24 серп. – С. 11.

Лозинський А. Український політичний в'язень віків / А. Лозинський // Українська літературна газета. – 2019. – 2 серп. – С. 3.

Лукаш С. Лук'яненко Левко Григорович: політик і громадський діяч / С. Лукаш // Державні, політичні та громадські діячі України: політичні портрети : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів I-IV рівнів акредитації / за заг. ред. М. І. Панова. – Кн. 1. – Київ : Ін Юре, 2002. – С. 438-441.

Лук'яненко Л. Г. Не дам загинуть Україні! / Л. Г. Лук'яненко. – Київ : Софія, 1994. – 510 с.

Лук'яненко Л. Г. Сповідь у камері смертників / Л. Г. Лук'яненко. – Київ : Радянська Україна, 1991. – 125 с.

Лук'яненко Л. Г. Від хохла до українця: роздуми / Л. Г. Лук'яненко. – Київ : ТОВ «Юрка Любченка», 2014. – 144 с.

Лук'яненко Л. Г. Маршал Жуков і українці у Другій світовій війні / Л. Г. Лук'яненко. – [Київ] : [Альфа Реклама], [2013]. – 48 с.

Парламентська опозиція: фактор національного державотворення // Бойко О. Д. 30 років незалежності України: у 2-х т. – Т. 1. До 18 серпня 1991 року / О. Бойко. – Харків : Фоліо, 2021. – С. 216-242.

Помаранчевий переворот і німці нової влади // Петровський В. В. Історія України: неупереджений погляд: Факти. Міфи. Коментарі / В. Петровський. – Харків : ВД «Школа», 2010. – С. 565-614.

Приймаченко Н. Доки пробирався до трибуни, Акт проголошення незалежності, замість мене, зачитав Яворівський / Н. Приймаченко // Країна. – 2017. – № 32. – С. 30-33.

Судакова Н. Шляхом нескорених пішов у вічність Левко Лук'яненко / Н. Судакова // Літературна Україна. – 2018. – 12 лип. – С. 6.

Фещенко Є. Зошит Незалежності / Є. Фещенко // Україна молода. – 2025. – 27 серп. – С. 12.

Чепурний В. Справжній Герой України / В. Чепурний // Військо України. – 2018. – № 8. – С. 58-61.

Сучасність: від Революції Гідності до війни з Росією

Після здобуття незалежності Україна зіткнулася з новими викликами. Революція Гідності 2013-2014 років стала реакцією на спробу проросійського режиму Януковича згорнути європейський курс країни. Після перемоги революції та втечі Януковича Росія анексувала Крим та розпочала війну на Донбасі.

Війна з Росією, що триває з 2014 року, стала черговим етапом боротьби за незалежність. Український народ знову показав свою готовність захищати суверенітет країни. Нині в умовах повномасштабної війни з РФ ми продовжуємо боротьбу за власну свободу та незалежність.

Історія боротьби України за незалежність є свідченням незламного духу українського народу та його прагнення до свободи. Незважаючи на численні труднощі та втрати, українці зберегли свою ідентичність, культуру та віру в майбутнє. Сьогодні Україна є незалежною державою, але її боротьба за свободу та суверенітет триває, нагадуючи всьому світу про важливість права народу на самовизначення.

Вільна, незалежна Україна з сильним громадянським суспільством – це загроза для «хворої на імперію» сусідньої країни. Це – приклад для інших

спільнот на пострадянському просторі, що й після десятиліть у тоталітарній системі суспільство може відновитися.

Україна платить високу ціну свободи. Тому, що знає цінність незалежності і волі, цінність права йти своїм шляхом і бути рівним. Тому сьогодні Україна бореться. Незламно. До перемоги!

Збройні Сили України, і народ України борються за неї кожен день, кожную секунду.

ЗСУ захищають нашу Незалежність з перших днів війни – коли спалювали ворожі колони, обороняли Київ, звільняли Харківщину, піднімали наш прапор над Херсоном та островом Зміїний.

Боротьба за нашу Незалежність триває – на Покровському, Торецькому, Харківському та інших напрямках, де наші воїни ціною надзусиль зупиняють та знищують ворога.

Наша Незалежність – у нашій крові. У крові, що тече у наших жилах, в крові, яку наші герої пролили за рідну землю.

Наша Незалежність – у нашій люті до ворога за його звірства в наших містах і селах, за сльози дітей, за муки наших полонених у російських катівнях.

Наша Незалежність – у помсті за кожного побратима і посестру, які впали із зброєю в руках, до останнього подиху захищаючи свою землю і свободу.

Наша Незалежність – у словах українського пророка Тараса Шевченка: *«І на оновленій землі врага не буде, супостата...»*. Ці слова кожен український солдат і матрос, сержант і офіцер втілює у життя щомиті, наближаючи нашу Перемогу.

Бо наша Незалежність – у нашій вірі в Перемогу. Перемогу, яка освятить її навіки.

Для заміток

Для заміток

Бібліографічний посібник

Українці, які будували Незалежність України

Бібліографічний покажчик

Упорядник:

Карпінська Надія

Редактор

С. Сичова

Комп'ютерний набір

Н. Карпінська

Комп'ютерна верстка

О. Якубовський

Відповідальна за випуск

С. Сичова

Підписано до друку 20.06.2026 42 стор. Тираж 1 прим.

Обласна бібліотека для юнацтва імені Олеся Гончара

36039, м. Полтава, вул. Олеся Гончара, 25 а

<http://libgonchar.org>

E-mail: pobugonchara@ukr.net